

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI  
ANABİLİM DALI**

**MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE KADIN EMEĞİ**

**TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ÖZLEM ÖZKAN**

**ANKARA,2020**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KADIN ÇALIŞMALARI  
ANABİLİM DALI**

**MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE KADIN EMEĞİ**

**TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ÖZLEM ÖZKAN**

**DOÇ. DR. EMEL MEMİŞ**

**ANKARA,2020**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

**MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE KADIN EMEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DOÇ. DR. EMEL MEMİŞ**

**TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ**

**ADI VE SOYADI**

**İMZASI**

- 1- DOÇ. DR. EMEL MEMİŞ
- 2- DOÇ. DR. İLKNUR YÜKSEL
- 3- DOÇ. DR. SEÇİL A. BAHÇE

**TEZ SAVUNMASI TARİHİ**

**23 HAZİRAN 2020**

**T.C.**  
**ANKARA ÜNİVERSİTESİ**  
**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,**

**Doç Dr. Emel Memiş danışmanlığında hazırladığım “Madencilik Sektöründe Kadın Emeği (Ankara,2020) ” adlı yüksek lisans x■ tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.**

**Özlem Özkan**

Kime nasıl teşekkür etsem, nereden başlasam bilemedim. İlk olarak bana tez danışmanlığından fazlasını yapan, annemi derse davet etme nezaketini gösteren, kadın dayanışmasını öğrendiğim ve dersiyse kadınlara dair en çok şey öğrendiğim hocam olan Doç. Dr. Emel Memiş'e,

Her zaman yanımda olan, beni yalnız bırakmayan bana iyiki bu dünyada onlarla tanışmışım dedirten ve 'bu tez bitmeyecek, yazamıyorum' serzenişlerimi çeken canım arkadaşlarım Gizem'e, Yavuz'a, Derya'ya, Ayşenur'a, İnci'ye, Canan'a ve tabi ki ODTÜ

1. Yurt kadınlarına,

Yapamıyorum dediğim zamanlarda bile sadece varlığıyla beni dayanıklı kılan canım kız kardeşim Gizo'ya,

Araştırmada bana yardımcı olan canım çalışma arkadaşım Yeşim'e ve tüm işyeri arkadaşlarıma, maden mühendisi Mehmet'e, araştırma süresinde tanıdığım tüm madenci kadınlara,

Tez yazımında bana yardımcı olan eski arkadaşım Murat'a,

Amcam Birol'a ve babama,

Öğrettikleriyle beni yaşama bağlayan, kendi kendime rehberlik etmemi sağlayan ve tezim için beni motive eden terapistim Volkan Bey'e,

Son zamanlarda anne kız olmaktan öteye giden ilişkimizle, ev arkadaşım ve en yakın arkadaşım, can dostum olan anneme çok teşekkür ederim.

Bu tez Berberlerin Fatma Çavuş'a ve hikayeleri kaybolmuş tüm madenci kadınlara adanmıştır...

## İçindekiler

I. GİRİŞ .....	7
II. KADIN EMEĞİ VE TARİHİ.....	8
II.I. TÜRKİYE'DE MADENCİ KADIN MI VARMIŞ? .....	28
III. YASAKLAR ÜZERİNDEN KADIN TARİHİ OKUMAK.....	31
III.I. POZİTİF AYRIMCILIK .....	39
IV. YÖNTEM.....	45
V. ARAŞTIRMA BULGULARI .....	52
V.I. MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN KADINLARIN İSTİHDAM ŞEKİLLERİ VE KOŞULLARI .....	52
V.I.I. KADINLARIN MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM EDİLME YÖNTEMLERİ VE SEKTÖRDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR .....	52
V.II. VARDİYA/MESAİ SİSTEMLERİ.....	60
V.III. MAAŞ ÜCRETLERİ/ÜCRET FARKLILIKLARI.....	61
V.IV. İŞ KAZALARI .....	63
V.V. SOSYAL GÜVENCE DURUMU .....	65
V.VI. ÇALIŞMA ALANI FİZİKİ KOŞULLARI .....	66
V.VII. MESLEK HASTALIKLARI.....	67
V.VIII. ORTAMIN DÖNÜŞÜMÜ .....	70
V.IX. NASIL MADENDE ÇALIŞMAYA BAŞLADILAR? .....	72
V.X. MADENE BAKIŞ AÇILARI.....	75
V.XI. MADENDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET .....	77
V.XII. MESLEK ÖRGÜTLERİNDE CİNSİYETÇİLİK .....	78
VI. SONUÇ.....	80
VI.I. BARETİME DOKUNMA, ŞANTİYEDE BİZ DE VARIZ! .....	80
VI.II. MESLEĞİN KADINI ERKEĞİ OLMAZ!.....	82
EKLER .....	86
KAYNAKÇA .....	92
ÖZET .....	95
ABSTRACT .....	96

## I. GİRİŞ

Araştırmamın ilk amacı en basit tabiriyle Anadolu'nun Germinal hikayelerini keşfetmektir. Bununla birlikte madendeki kadının varlığı ve bu tarihe olan merakımla, şu anda sektörde çalışan kadınların neler deneyimlediğini ortaya çıkarmaktır. Daha önce, madende var olan kadınların hikayelerinin tarih odaklı çalışmalarda kapsamlı olarak anlatılmamış olması, sektördeki kadın varlığının ve deneyimlerinin üzerlerinin örtülü, gizlenmiş olması; feminizmin en temel yaklaşımlarından biri olan 'deneyimi görünür kılmak' için bu araştırmayı yapmayı gerekli kıldı. Araştırmamın temel çıkış noktası "Geçmişte madende yer altında çalışan kadın işçiler var mıydı? Varsa bu kadınların isimleri hikayeleri ne kadar biliniyordu? İş yasası neyin sonucunda madende yer altında kadın çalıştırmayı yasakladı? Peki şimdi kadınlar madende nasıl çalışıyor, neler deneyimliyorlar?" gibi sorulardan oluşmuştu.

Bu sorular neticesinde araştırmaya iki temel soruyla başladım:

- Osmanlı'da çalışan madenci kadınların hikayeleri nasıl görünmez oldu?
- Bu görünmezliği oluşturan sebepler, günümüzde madencilik sektöründe çalışan kadınların deneyimlerini nasıl etkilemiş ve görünmez kılmıştı?

Araştırma süresince Ankara, İstanbul, Zonguldak ve Adana'ya giderek; yer altında madene inerek bir kadın olarak madende çalışmanın ne olduğunu yakından gözlemlemeye çalıştım.

Belirttiğim sorular çerçevesinde araştırmamla ilk olarak madencilik tarihini erkek tarihi olarak aktaran, madende kadın deneyimini görünmez yapan emek tarihine bir eleştiride bulundum. Bununla birlikte araştırmamın asıl odak noktası olan 4857 nolu iş

kanunundaki cinsiyetçi yasağı hegemonik erkeklik çerçevesinde eleştirerek, madendeki cinsiyetçi uygulamaları deneyimler aracılığıyla görünür yapmayı amaçladım. Böylelikle maden tarihinde kadının görünmez olması durumunun ve sektörün cinsiyetçi uygulamalarının temel sebeplerinin birbirleriyle ilişkilerini ortaya çıkarmaya çalıştım. Sonuç olarak patriarkal kapitalist yapılar iş kanunundan, sektördeki her uygulamaya kadar varlığını göstermektedir.



## **II. KADIN EMEĞİ VE TARİHİ**

İşgücü piyasası patriarkal kapitalist sisteme dayalı olduğu için birçok cinsiyetçi uygulama içermektedir. Bu uygulamalar geçmişten bugüne hâlen karşımıza çıktığı için



emek tarihini patriarkayı ele alarak incelemek önemlidir. Bu bölümde işgücü piyasasının cinsiyetçi uygulamalarını ve nasıl cinsiyetçi bir kurumsallaşmayla var olduğu açıklayarak; emek tarihinin ‘cinsiyet körü’ olduğunu, ‘kadın emeği’ teriminin önemini ve kadın emeğinin tarihsel olarak hangi sektörlerde nasıl geliştiğini ve madencilikle nasıl karşımıza çıktığını anlatacağım.

İşgücü piyasası patriarkal kapitalist sistemle eklemlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada patriarka ve kapitalizm kavramlarını açıklarken, bu iki kavramın birbirinden bağımsız olarak hayatlarımızda yer almadığını vurgulamak önemlidir. Hartmann’a göre patriarka, erkekler arasında hiyerarşiye dayalı ve materyal bir temeli olan, kadınlara hükmetmek amacıyla kurulmuş bir sosyal kurallar sistemidir. Bu kontrolün sağlanması için ise, hiyerarşi gibi sosyal statüyle bağlı olan bir durumda erkekler aynı zamanda birbirine de bağımlıdır ve birbirleri üzerinde de otoriteleri vardır. <sup>1</sup> Erkekler, kadınlar üzerindeki bu baskıyı ve kontrolü , evlilikte uyguladıkları şiddet ve baskıya ek olarak, iş dünyasından dışlayarak ya da çalışma yaşamında eşit muamele göstermeyerek uygulamaktadır. Patriarka, kısaca emek yaşamında erkeğin kadının işgücü üzerindeki baskınlığıdır. Erkek kadını baskılayarak temel ekonomik kaynaklara ulaşmasını engellemektedir. Kadının nerede hangi işte çalışacağına karar verme, çocuk yetiştirme işini ona bırakma ve kadından cinsel hizmet bekleme bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunun temelinde ise cinsiyet inşası yatmaktadır. Dişi ve erkek olarak doğan çocuklardan, kadın ve erkek yarattık diyerek belirten Hartmann, erkeğin kadın üzerindeki kontrol gücünü bu etkene de dayandırmaktadır. <sup>2</sup> Bunun yanı sıra bu kontrol gücü sadece kadını ekonomik kaynaklara ulaşmasını sınırlayarak gerçekleşmemektedir. Kadının/erkeğin cinselliğini keşfetmesine izin verilmemekte, güçsüz ve zayıf hissetmesine yol açılarak ağırlıklı olarak kadın manipüle edilmektedir. Bunlar

---

<sup>1</sup> Hartmann,H. (1979) The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, s:11

<sup>2</sup> A.g.e, s:12

heteroseksüel evlilik, kadının ev işi tanımı, devlet ve ekonomik bağımlılık gibi yapılarla ve unsurlarla gerçekleşmektedir.<sup>3</sup>

Hartmann'ın sözünü ettiği tüm bu hiyerarşiler tek başına anlaşılacağı gibi aslında patriarkanın içinde ve belirli bir grup insanın belirli mekanlarda uyguladığı sistem olarak değerlendirilebilir. Hartmann'a göre Engels her ne kadar üretim modellerini temel alarak sistemi incelese de, birbirinden bağımsız olarak bahsedebileceğimiz bağımsız bir kapitalizm ve patriarkal sistem bulunmamaktadır.<sup>4</sup> Bu yapılar ise sadece cinsiyetçilikle anlaşılacağı gibi sınıf, ırk ayrımcılığıyla birlikte değerlendirmek gereklidir. Bu bağlamda emek tarihi içinde madenci kadınların durumunu incelerken, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnik köken vb. unsurlarla birlikte sorular sorarak okumak, emek tarihindeki 'cinsiyet körü' yapıyı geniş kapsamda anlaşılır kılacaktır. Madencilik sektörüne tarihsel olarak baktığımızda kadın başlarda ucuz işgücü olarak var olmasına rağmen, zamanla uygulanan yasakla maden bir 'erkek işi' olarak görülmeye başlanmakta ve kadının birçok statüde çalışması engellenmektedir. Sektör olarak madencilik, kadınları dışlaması ve kadın emeğini tarihsel olarak da göz ardı etmesiyle patriarkal kapitalizm en yoğun hissedildiği ve gözlemlenebildiği sektörlerden biri olabilir.

Kapitalizm, hiyerarşi ve patriarkanın ilişkisi ise şöyle açıklanabilir: Kapitalist patriarkal sistem, hiyerarşik alanlar yaratmakta ve bu alanları cinsiyet, sınıf, ırk ayrımcılığı gibi konular doldurmaktadır. İlk olarak erkekler kadınlarda hüküm sürme isteği kadınları evde tutup kendilerine hizmet sunmalarını beklemektedir. Fakat aynı zamanda aynı erkekler sermayedar olunca, daha fazla kâr etmek ve işgücünü ucuzlatmak için kadın işçi aramaktadırlar. Madencilik tarihinde gerçekleşen durum tam olarak budur. Ucuz işçi maliyeti için kadınlar ve çocuklar, 'erkek işi' olarak görülen alana dahil edilmiştir. Bu durumda kadınlar Kautsky'nin deyişiyle 'serve two masters' durumuyla karşı karşıya

---

<sup>3</sup> A.g.e, s:14

<sup>4</sup> A.g.e, s:13

kalmaktadırlar.<sup>5</sup> Erkeklerle göre daha az ücret ödenen kadınlar aile içi hayatlarında problem yaşamaktadırlar. Evde kocasına hizmet eden kadın, iş yerinde patronuna hizmet etmektedir. Madende çalıştığı dönemde ‘yavaş’ olduğu için patronundan dayak yiyen kadın, evde kocasından da dayak yemektedir. Kadının çalışması, iş hayatına karışması ve kamusal alanda daha görünür olması zaman içerisinde aile yapısında ve toplumsal yaşamda birçok radikal değişiklik oluşturmuştur. Kadınların çalışırken de birçok problem yaşadığına işaret eden bir söylem, 1879’ da Adolph Strasser\* tarafından, kadınların iş yaşamında karşılaştığı sorunlarına çözüm olarak kadınları ticaretten çıkaramayacaklarını fakat günlük kotalarını sınırlandırabileceklerini belirterek oluşturulmuştur. Her ne kadar Engels tarafından çalışmanın kadını özgürleştirici bir eylem olduğu, işçi sınıfının bir parçası olmanın evde baba-koca zorbalığına karşı gelebilmenin bir yolu olduğu savunulsa da emek tarihine cinsiyet açısından bakıldığında, kadınların birçok yönden baskı altına alındığı, tecavüze ve kötü fiziki koşullara rağmen çalıştıkları, evde dayığa maruz kaldıkları ve ev içi iş rollerinde herhangi bir değişiklik olmadığı için ‘çifte mesai’ yaptıkları görülmektedir. Bu toplumsal cinsiyet rollerine dayalı işgücü piyasasına dahil olma, işverenlerin işine gelmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin en baskın olarak karşımıza çıkan halinde, aile yapısında erkek maskülen ve koruyucu rolü oynarken, kadın korunan, sığınan ve geçimi idare eden rolündedir. Bu durum kadınları emek piyasasına ‘kadın’ olduğu için daha düşük ücretli çalıştırılmasına sebep olmuştur, çünkü erkek gibi aile geçindirme zorunluluğu yoktur. Aynı zamanda kadının evdeki rolleri ve bunları yerine getirme zorunluluğu devam etmiştir. Kadın kendisi ucuz işgücü olmakla birlikte, erkeği işgücüne katılıma hazırlayan, işçiyi besleyip, temel ihtiyaçlarını gideren ve onu kamusal hayata dahil edilmesindeki aşamaları ücretsiz bir şekilde gerçekleştiren kişi olmuştur. Dalla Costa’ya göre, kadınlar emeklerinin karşılıklarını alabilmek için, hane içi

---

<sup>5</sup> Ag.e, s:15

işlere ücret talep etmelidir. <sup>6</sup> Çünkü kadın, sermayedarlar için hem işçiyi yani erkeği besleyen bir üretici hem de ucuz işçi olabilmektedir. Cinsiyetçi ayrımcılık bu bakış açısıyla ‘aile ücreti’ ile iş piyasasında da kendini göstermiş ve kadınlar hem endüstriyel hem sosyal olarak ikincil plana atılmıştır. Erkek aileyi geçindirecek kadar ücret alabilirken, kadın bu ödeneği aile içi gelir olarak kabul etmekte ve idare etmekle yükümlü olmuştur. Tüm bu analizlerin ortak noktası ise; hane içi emekten kapitalistlerin kazandığını, kapitalistler için gerekli olan üretici sınıfın devamının hane içi emekle sağlandığını kabul etmeleri fakat kapitalistler kadar bu emekten erkeklerin faydalandığını göz ardı etmeleridir. Öte yandan çalışma yaşamına katılarak ekonomik güç elde etmek, kadını birçok yönden güçlendirmiştir. Engels’e göre, kadın işgücüne katılmadığı takdirde, erkek eve ekme getireni yani burjuvayı kadın da hizmet edeni yani proletaryayı simgelemektedir. Bu sebeple kadının işgücüne katılımı, ev içi alandaki bu eşitsizliği yıkacaktır. Kapitalist düzeni değiştirmenin temel başlangıç noktalarından biri budur: Kadınları işgücüne katarak direniş sağlamak. Engels’ e göre burjuva ailelerde bulunan kadınlar, sadece evdeki efendilerine yani eşlerine hizmet eder ve onların soyunu devam ettirmekle görevlidirler. Bu durum kadının özgürlüğünü engellerken, proleter sınıftan kadınlar ‘özel mülk’ anlayışına sahip olmadıkları için burjuva kadınlar kadar baskı altında ve ezilmiş değillerdir. Engels’e göre kadının iş hayatına katılması, işçi sınıftan biri olup devrimci mücadele içinde yer alması, kadının özgürleşmeye attığı ilk adım olacaktır.

<sup>7</sup>Kadını ev içi sömürü düzeninden kurtarmanın yolu, onların kendi ekmeğini kazananlar olmasından geçmektedir. Gerçekten de kadınlar, işgücüne katıldıkça, aile içindeki eşitsizliğe karşı baş kaldırabilmiş, şiddete boyun eğmemiş veya kendi hayatlarını kurabilmişlerdir. Fakat bu kazanımlar beraberinde götürüleri de olan, yukarıda bahsettiğim gibi farklı açılardan değerlendirilmesi gereken kazanımlardır. Her ne kadar

---

<sup>6</sup> A.g.e, s:4-5

işgücü piyasası kadını birçok açıdan sömürmeye devam etse de kadınların işgücüne katılmasını, bu katılımın daimî olmasını ve işgücü piyasasındaki ayrımcılığın farkında olarak katılmalarını savunmaktayım. Ekonomik gücün ev içi alandaki şiddete karşı gelebilmek için ne kadar hayati bir role sahip olduğunu deneyimlemek zorunda kaldığım için bunu savunuyorum. Bunun yanında araştırmamı yaptığım sürede, kadının özellikle ‘erkek baskın’ alanlarda çalışması, ortamı nasıl değiştirip dönüştürdüğünü gözlemlediğim için de kadınların mücadele ederek işgücüne katılması gerektiği kanısındayım. Daha fazla kadını görünür yapmak, daha fazla kadını işgücü piyasasına katmak, sermayedarları ve yöneticileri, yasal uyarlamaları ve düzenlemeleri de değiştirmek zorunda bırakacaktır.

Cinsiyetçi işgücü piyasasında yaşanan ayrımcılıklardan bir diğeri ise, kadınlara daha uygun görülen işlerin ‘ikincil’ olarak değerlendirilen işler olmasıdır. Kadınlar öğretmen, sağlık görevlisi gibi yardım, yetiştirme odaklı mesleklere uygun görülmüştür. Kadının işgücü piyasasına katılma aşamasında hangi işleri yapabileceği sınırlandırılarak veya kontrol edilerek belirlenmiştir. Kapitalizm aynı zamanda ekonomik olarak daha kısıtlandırılmış bir kontrol mekanizması geliştirse de sosyal anlamda da bu kontrol mekanizmasını ve düzenleyicilerini kullanmaktadır. Örneğin, firmada çalışan işçilerin üretim için birbirleriyle konuşması gerekiyorsa, o grubun hepsinin İngilizce konuşması o firmanın işine yarayacak, vakit kaybını önleyecek ve maliyeti ucuzlatacak bir unsurdu. Diğer bir örnek ise; Güney Afrika’da siyah ve beyazlara ayrı ayrı yıkama odaları temin etmek kapitalistler için ancak fazla maliyet olarak görülebilir. Sosyal anlamda düşünüldüğünde ise bu Güney Afrika’da beyazların hâkim kılınması için destekleyici bir yöntem olur. Yani kapitalizm esnek bir şekilde sosyal normlarla oynamakta onları yıkmakta veya uyarlamaktadır. <sup>8</sup> Madencilğe baktığımızda Avrupa’da en net ayrım kadın-erkek ayrımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektör önce kadını ucuz işgücü olarak

---

<sup>8</sup> A.g.e., s:16-18

kullanarak, tecavüz ve şiddet altında çalıştırmış; bu insanlık dışı durumun çözümü olaraksa kadın madenden yasaklanmıştır.

Cinsiyetçi uygulamaların barındığı işgücü piyasası ve emek tarihi haliyle ‘cinsiyet körü’ olmuştur. Kadın hareketinin hem dünya genelinde hem Türkiye özelinde etkinliğini artırmasıyla ve sesini daha fazla duyurmasıyla birlikte, bu alanda çalışmalar artmış fakat henüz yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Burada cinsiyet körü tanımını açıklığa kavuşturmakta fayda var. Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) farklı kavramlardır. Cinsiyet (sex) en basit hâliyle biyolojik farklılıkları kapsar. Yani erkek ve kadındaki üreme organı farklılıkları cinsiyet (sex) altında incelenmektedir. Öte yandan toplumsal cinsiyet (gender); cinsiyete bağlı olarak toplum tarafından biçilen roller ve beklenen davranışlar bütünüdür. Emek tarihi ‘cinsiyet körü’dür cümlesiyle anlatılmak istenen, tarihçiler veya iktisat tarihçileri emeği incelediğinde tarihsel olarak kadının ev içindeki emeğini yok saymış, kadının kamusal alanda çalışması itibariyle ev içi alanda yaşadığı değişiklikler, rollerde oluşan farklılıklara değinmemiş ve patriarkayı bir kategori olarak ele almamışlardır. Kısaca emek tarihi, kadın emeği göz ardı edildiği için erkek tarihinden oluşmaktadır. Tarihçilerin çalışmalarına baktığımızda birçoğunun patriarkayı ve toplumsal cinsiyeti incelemediğini görürüz. Örneğin, Hobsbawn çalışmalarında patriarkayı tarihsel bir kategori olarak ele almamıştır ve reddetmiştir. Wallerstein ise cinsiyetçiliğin işgücü piyasasında tarihsel olarak kurumlaşmasını şu şekilde açıklamaktadır:

*“...Fiilen üretken emek (başta ücret olmak üzere) para getiren emek olarak, üretken olmak emek ise, çok gerekli olmakla birlikte yalnızca ‘geçim’ etkinliği olduğu ve bu nedenle başkaları tarafından el konabilecek bir ‘artık’ üretmediği söylenen emek olarak tanımlanır olmuştur. Üretken olmayan emek ya düpedüz metalaştırılmamış ya da küçük (ama bu durumlarda gerçekten küçük) meta üretimi içeren emektir. Emek türleri arasındaki farklılaştırma, bu türlere bağlanmış belirli roller yaratılması yoluyla güvence*

*altına alınmıştır. Üretken (ücretli) emek öncelikle erişkin erkeğin/babanın, ikincil bir düzeyde de hanedeki diğer (daha genç) erişkin erkeklerin işi olmuştur. Üretken olmayan (geçime yönelik) emek ise öncelikle erişkin dışının/annenin ve ikincil düzeyde diğer dişilerin artı çocukların ve yaşlıların işidir. Üretken iş hane dışında, işyerinde, üretken olmayan çalışma ise hane içinde yapılmaktadır.... Hiyerarşik aile ve/ya da hane yapısı da kapitalizmin buluşu olmayıp, çoktan beri vardır. Tarihsel kapitalizmde yeni olan, işbölümü ile emeğin değerlendirilmesi arasındaki korelasyondur.... Tarihsel kapitalizmde erişkin ücretli erkek 'ekmek parası kazanan' olarak, erişkin ev işçisi kadın ise 'ev kadını' olarak sınıflandırılmıştır. Böylelikle, kendisi de kapitalist sistemin ürünü olan istatistikler derlenmeye başladığında, tüm ekmek parası kazananlar iktisadi olarak etkin işgücünden sayılmış ama hiçbir ev kadını böyle sayılmamıştır. Cinsiyetçilik böyle kurumlaşmıştır.”<sup>9</sup>*

Kapitalist endüstrileşmenin etkileri çalışma biçimlerinde, işgücü piyasasında görülürken bu etkiler doğrudan insanın günlük yaşamını ve aile formlarını değiştiren şekilde de ortaya çıkmıştır. İşin bu kısmı 'emek tarihinin' kadın emeğine nasıl yer verdiği ve onu nasıl konumlandığı açısından önemlidir. Emek tarihini toplumsal cinsiyetle birlikte analiz etmek, geçmişte yaşayan 'işçi sınıfı'nın, işçi olmak dışında kendini nasıl konumlandığını ve kimliği anlamamızı sağlar. Sınıf kimliğine ek olarak, etnik ve cinsiyet farklılıkları emek tarihiyle birleştirmek, sadece dönemdeki yaşantıyı ve politik yapıyı daha iyi anlamamızı sağlamaz aynı zamanda o dönemde yaşayan bir işçinin kişiliğini, ne düşündüğünü, dünyayı nasıl algıladığını değerlendirmemizi de sağlar. Toplumsal cinsiyet her ne kadar basitçe toplum tarafından belirlenen roller olarak tanımlansa da kapsamlı olarak kişilerin psikolojik durumunu ve kişilik yapısını da etkileyen bir unsurdur. Örnek olarak 19. yy'da madende çalışmış bir kadının tecavüze

---

<sup>9</sup> Wallerstein, I. (2009) Tarihsel Kapitalizm, s: 21-22, Metis Yayınları

uğrama korkusunu anlamak için bütünlükçü bir şekilde emek tarihini ele almamız gerekmektedir. Eşi işsiz olan veya dul olan bir kadının işyeri sahipleri tarafından ‘koruma’ adı altında tecavüze uğraması da buna başka bir örnek olabilir.

19.yy’da madencilik sektöründe çocukların 4-5 yaşından itibaren çalıştırıldıkları bilinmektedir; bu durumsa kadın emeği değerinin sadece aldıkları düşük ücretle hesaplanamayacağını ortaya çıkarmaktadır. Kadın kendi madende ucuz işgücü olarak yer alabildiği gibi aynı zamanda çocuklar gibi diğer ucuz işgücü kaynağının hem üreticisi hem de bakımının devam ettiricisi konumundadır. Geçmişte kadınların madencilik sektöründeki kilit rollerinden biri çocuk işçi üretebilmeleri olmuştur. Firestone ise bu ilişkiyi bağımlı hâle getirilmiş aile üyelerinin piyasaya da bağımlı işçiler üreteceğini belirterek, kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini de böylelikle pekiştirdiğini açıklamaktadır. Evde erkeğe ve çocuklarına hizmet eden kadınlar aynı zamanda piyasanın potansiyel tüketicileridir. ABD’de sanayileşmenin başladığı ilk zamanlarda çocuk işçiler ucuz işgücü olarak kullanıldığı için piyasada daha fazla yer almaktaydı. Fakat ne zaman çocuklar piyasadan çekilip okullara gitmeye başladılar ki bu durum aile ilişki ve rollerinin de değişimine sebep olmuştur. İşgücü olan çocuğun mutluluğundan ve iyi gelişiminden baba sorumluyken zamanla okula gitmeye başlayan çocuğun gelişiminden ise anne sorumlu oldu. Carol Brown bu durumu sistemin aile temelli ataerkil bir kapitalizminden endüstrileşmiş ataerkil kapitalizme doğru kaydığını belirterek açıklamıştır.<sup>10</sup>

Emek tarihine yakından bakıldığında, kadın emeği daha çok dokumacılık ve tarımda görünürken, erkek emeği hemen hemen her alanda görünür durumdadır. Emek tarihinin bu yapısı, tarih boyunca kadınların ‘cinsiyetlendirilmiş’ rollere dayalı işgücü piyasasında yer aldığını bize öğretebilirken aynı zamanda emeğin tarihinin bir erkek tarihi üzerine

---

<sup>10</sup> A.g.e, s:19



kurulu olduğunu göstermektedir. Birçok tarihçi işçi sınıfını *de facto* işçi erkekler olarak görüp incelemiştir.<sup>11</sup> Madencilik bu durumun en çok öne çıkan örneklerinden biridir. Avrupa tarihine bakılınca kadınların madende yer alması sanat eserleriyle ve araştırmalarla görünür kılınırken, Türkiye’de madende kadın emeğinin durumu pek görünür kılınmamış hatta bilinmez olmuştur. Osmanlı ve Ortadoğu’da 1850’li yıllar ve sonrasında dayanmak üzere emek tarihi, ağırlıklı olarak aşağıdaki alanlar doğrultusunda incelenmiştir.

- Dokumacılık
- Tarım
- Tekstil
- El Sanatları<sup>12</sup>

Kadın emeği, Osmanlı ekonomisi hatta sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin inşası için vazgeçilmez olmuş, temel bir role sahip olmuştur. Kapitalistleşme sürecine geç entegre olabilen Osmanlı ekonomisi, küçük üreticileri ile gündelik tabirle ‘ortama uyum sağlamaya’ çalışmıştır. Bu kapitalist ortama uyum sağlamada ise kadınlar üretimin mutfak kısmında yer alarak, zamanla Osmanlı ekonomisinin bel kemiği hâline gelmiştir. 19. yy ’da sınai faaliyetlerde çok yer almayan kadınların başlıca çalışma alanları yukarıda belirtilen tarım, dokumacılık, kumaş üretimi ve boyama, el sanatları gibi alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle halı ve kumaş dokumacılığı kısmında ev içi üretim yani evde siparişe dayalı üretim gerçekleştirilirken bu durumun, dönemin aile yapısında, ev içi

---

<sup>13</sup> Ahmet Makal burada Alexander Sally’nin (1977) *Women’s work in Nineteenth Century London, A Study of Years 1820-1850* çalışmasına atıfta bulunarak, Alexander Sally’nin sözüne yer vermektedir. Alexander Sally emek tarihçiliğinin sadece işgücü piyasasında değil aynı zamanda ev içi emeği de değerlendirmesi gerektiğini, bu alanın ihmal edildiğini ve kadınları görünmez kılındığını belirtmektedir. Bu sebeple kadın emeği farklı yönleriyle ve bütünlükçü bir şekilde araştırılmalıdır. Detaylı bilgi için: Makal,A, Toksöz,G. *Geçmişten Günümüze Kadın Emeği*, s:35

<sup>12</sup> Quataert,D. (2017) *Sanayi Devrimi Çağında, Osmanlı İmalat Sektörü*, s: 40-45, İletişim Yayınları - Pappé,I. (2011) *Ortadoğu’yu Anlamak*, s: 345-350, NTV Yayınları

üretim ve rollerde nasıl değişikliklere yol açtığına yönelik hâlen kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Hemen hemen her evde dokuma tezgâhı bulunurken, küçük atölyelerde üretim yapma konusu ‘etnik köken’e bağlı değişim göstermiştir. Örnek olarak 1900’lü yılların başında Bursa’daki 75 ipek işleme fabrikasında, toplam 5415 işçinin %84’ü yetişkin kadınlardan, bu toplam işçi sayısının ise %95’i Ermeni ve Rum’lardan oluşmaktaydı. 1900’lü yıllarında başlarında durumlar değişmeye başlamış ve kadınlar sınıide üçte birlik bir emeği oluşturmaya başlamıştır. Buna başlıca sebep, madene kadının inmesine de sebep olan uzun süren savaşlar ve erkek nüfusun kaybı olmuştur. 1913-1915 Sınai Nüfus Sayımı’ndan edinilen bilgilere göre, kadın çalışanlar dokuma ve gıda üzerindeki sektörlerde yoğunlaşmış ve istihdam kollarında dengeli bir dağılım gözlemlenmemiştir.<sup>13</sup>

Kadının üretime yukarıdaki alanlar doğrultusunda katılmasının temel sebebi endüstriyel üretim ve artan işgücü talebi olmuştur. Fakat bu tarihsel gelişmelerle birlikte, kadın oldukça yıkıcı bir durum nedeniyle de mecburi olarak işgücü piyasasına katılmak zorunda kalmıştır: Savaş. Tarih boyunca insanlığın savaşları ve kavgaları bitmedi. Farklı hâllerde karışımıza çıkan savaş, cepheler üzerinde birebir karşılaşmalarla gerçekleştirilmekten, vekalet, ticaret savaşlarına kadar evrilmiştir. Başta savaş bir erkek işi olarak görülebilirken, 1. Dünya Savaşı gibi, Churchill’in deyimiyle topyekûn gerçekleştirilen savaşlar erkeği cephede savaştırırken, kadını ise cephe gerisinde ülkesi için savaşan konumuna getirmiştir. Topyekûn düşüncesi, toplumlarda birlik ve kenetlenme oluşturmuştu. Erkeğin bakımını üstlenen kadınlar, aynı zamanda evlerde üretim yaparak savaşın ekonomisini sürdüren kesim olurken, bu durum savaşın sivil yönünü ortaya çıkarmaktadır. Savaş nedeniyle erkek nüfusun azalması ve var olanların da cephede yer almasıyla işgücü piyasasında üretimi gerçekleştiren kesimde büyük bir boşluk oluşmuştu.

---

<sup>13</sup> Makal,A, Toksöz,G. (2015) Geçmişten Günümüze Kadın Emeği, s:38-40, İmge Kitapevi

Bu boşluğu doldurmak içinse kadını işgücü piyasasına katmak zorunlu hâle gelmişti.Susan R. Grayzel savaş döneminde erkeklerin kadınlardan beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

*“Kadınlar bedenleriyle gerçekleştirdikleri üretimle, askerleri yani savaşın ham cephanesini sağlar, ancak bir dizi kamusal ortamda belirli bir cinse özgü bu tür özgül milli çalışma sürekli küçümsenir. Erkek çocukları doğurup onları savaşa göndermeleri yolundaki zorlanmalarının ötesinde, kadınların onlara bu yönde manevi etkide bulunmaları da teşvik edilir. 1914 yılı Ağustos ayında savaşa desteği artırmayı amaçlayan bir yazıda kadınların yurtseverlik görevleri şöyle anlatılmaktadır: ‘Onları neşeye cepheye göndermek, coşkularına tam olarak katılıp arkada bıraktıklarına ilişkin endişelerini asgari düzeyde indirmek; İngiltere’nin oğullarından cepheye gitmek için istediği şevkle birlikte, kadınlarının da yerine getirmesini beklediği gizli bir görevdir.’ Britanya’nın oğullarını cepheye giderlerken, kızları, yani bu oğullarının anneleri de, çeşitli propaganda posterlerinde açıkça görüldüğü üzere onları şevkle savaşa göndermek gibi kutsal bir görevle yükümlüydü. Savaş boyunca politikacıların yanı sıra bir dizi toplumsal yorumcu ve aktivist gerek Britanya’da gerek Fransa’da anneliğin merkezi rolünü vurgulayıp pekiştirdi. Her yerde kendini gösteren bu söylemde annelik kadın kimliğini tanımlıyor ve bütün kadınları birleştirecek bir araç işlevi görüyordu. Savaşta ölenlerin sayısı çığ gibi büyüdükçe, kadınlara ve gelecek kuşağın milli kaynağının üreticileri olarak annelere yönelik genel milliyetçi ilgi de büyük bir hızla artış gösterdi.”*

Alıştığımız resmi tarihte cephaneye silah taşıyan, cephedeki askerin bakımını yapan, evde dokuma tezgahlarıyla üretim yapan kadınlar, savaşın cefakâr ve kahraman kesimi olarak gösteriliyordu. Fakat bu kahramanlıkta gizli kalan önemli bir unsur kadın savaşın ekonomisini sürdüren kesim olmuş, aynı zamanda devletlerin propagandalarında hedef kitle hâline gelmişti. İngiltere’de savaş nedeniyle durma noktasına gelen tarım, bunun sonucunda oluşturulan Kadın Tarım Ordusu, cephede savaşan erkeklere yardım etmesi

amacıyla kurulan para militer Yardımcı Kadınlar Ordusu, yine Fransa’da durma noktasına gelen tarım sonucunda, “Ayağa kalkın, tarımdaki boşluğu doldurun kadınlar!” temalı propaganda söylemleri yapılması, ABD’de ırkçılığa bağlı olarak sanayi, ofis işleri vb alanlarda beyaz kadınların, düşük ücretli emek yoğun sektörlere ise siyah kadınların alınması; diğer ülkelerden farklı olarak kadınların askere alınması, Osmanlı’nın her evi tekstil üretim merkezine dönüştüren kadınları olması, kamuda kadınları çalıştırmak için kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti ve madenlere indirilen kadınlar savaşın kadını ve kadın emeğini nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu gelişmeler Almanya’da Katolik Alman Kadın Birliği’ni Kadın Emeği üzerine 1917 yılında bir kongre yapmaya itmiş ve savaş bahanesiyle kadın emeğinin değersizleştirilmesine ve kadının ucuz işgücü olarak görülmesine karşı çıkmalarına neden olmuştu. Osmanlı’da ise başta Ahmed Emin Yalman tarafından olmak üzere savaşın kadını işgücüne katarak ekonomik olarak güçlendirdiğini savunan bir fikir oluşmuştur. Bu fikir feminist teori açısından kabul edilmemiş, savaş döneminde kadının yaşadığı sorunlar ve emeğinin değerlesizleştirilmesi problemleri kadını güçlendiriyor tezini çürütmüştür.<sup>14</sup> Osmanlı’da madenci kadınların hikayesi de böyle başlamıştır. Erkeklerde madene indirilenlerde savaşta cepheye gitme şartı aramayan devlet yine de madenlerde istediği verimi elde edemiyordu. Çare kadınları da madene indirmektir. İzmir’de, Zonguldak’ta civar köylerden kadınların madene götürüldüğüne dair bilgiler yer almaktadır. Buna ilerleyen bölümlerde detaylı olarak değiniyorum.

Avrupa tarihine baktığımızda kadın ve çocuk işçilerin sömürüldüğü bir alan olan madende sorunların çözümü için 1842 Mines and Collieries Bill parlamentoda kabul edilerek 10 yaşından küçük erkek çocukların, kadınların ve kız çocuklarının madende çalışması yasaklanmıştır. 1842 yılında, Kraliyet Komisyonu raporu neticesinde maden

---

<sup>14</sup> Karakışla, Y. S. (2015) Osmanlı İmparatorluğu’nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar Kadınlar Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923), s:22-40, İletişim Yayınları

sahiplerinin çalışanlarının koşullarıyla çok ilgilenmediği ve problemleri çözmediği aktarılmıştır. Genelde 8 yaşında çocuklar çalıştırılırken veya durum en azından öyle bilinirken çoğu zaman daha küçük yaşta çocuklar özellikle doğu İskoçya bölgesinde çalıştırılmıştır. Raporda insan tahribatının etkilerinin anlaşılabilmesi için, kadın ve çocuk çalışanlarının durumu parlamentoda görsel dokümanlarla gösterilmiştir. Tüm bu araştırma sürecinde yer alan ve yasanın geçmesini sağlayan Lord Ashley bizzat madenlere girerek durumu görmüştür. Bu rapor sonucunda kabul edilen 1842 kanunu, kadınları ve çocukları madenden tamamen yasaklayarak sorunu çözmüştür. Raporun ve yasanın devamında ise 1850 yılında yapılan bir güncelleme ile maden kazalarına odaklanılmaya başlanmıştır.<sup>15</sup>

Bu bilgiler ışığında karşımıza şöyle sorular çıkmaktadır: Emek tarihinin kategorilerini neler oluşturmaktadır? Toplumsal cinsiyet tarihsel olarak başlı başına ayrı bir kategori oluşturmuş mudur? Kadın emeği ve işgücü piyasasının ataerkil yapının bir parçası olması, emek tarihçileri için incelenmesi gereken bir kategori hâline gelebilmiş midir? Kadın emeğini emek tarihi kapsamında incelemek, aile ve toplum yapısındaki değişiklikleri nasıl anlamamızı sağlar? Neden emek tarihi kapsamında kadın emeğini ve ataerkil unsurları incelemeliyiz? Kısacası neden emek tarihini cinsiyetlendirmeliyiz ve neden kadın emeğini özellikle erkek baskın sektörlerde aramalıyız?

Joan Scott “Gender as a Useful Category of Historical Analysis” ve “Gender: Still Useful Category of Historical Analysis ?” makalelerinde toplumsal cinsiyet terimini tarihsel bir süreçte değerlendirerek Foucault’nun yaklaşımından, Marksizm ve ekonomik sistemlere ve üretim modelleriyle olan ilişkisine, psikoanalitik yaklaşımla birlikte normal olarak görülen cinsel ilişkinin de, toplumsal cinsiyet terimiyle nasıl bağdaştığına dikkat çekerek

---

<sup>15</sup> Reforming the society in 19th century, erişim kaynağı: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/19thcentury/overview/coalmines/>, erişim tarihi: Eylül,2019

incelemektedir. İkinci makalesinde ise toplumsal cinsiyet teriminin çok sıradanlaştırıldığını, terimin aslında akademik sorular ve analizler kapsamında merkez olması gerektiğini fakat kullanımının sıradanlaştığı için terimin yapısı gereği şüpheyandıran, kritik yaklaşıma neden olan yapısını kaybettiğini belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet daha çok kolaycı bir cevap olarak kullanılmaktadır.

Scott, ilk makalesinde toplumsal cinsiyet teriminin şu sorular kapsamında analitik kategoriye girebileceğini düşünmektedir: Toplumsal cinsiyet insan ilişkileri kapsamında nasıl işlev almaktadır ve tarihsel bilgide ve kavrayışta, toplumsal cinsiyet nasıl anlam bulmaktadır sorularının cevapları toplumsal cinsiyeti analitik kategori bazında ele alarak verilebilir.<sup>16</sup>

İlk makalenin ilk bölümünde, Scott'un yaklaşımın temel noktası, toplumsal cinsiyetin biyolojik olarak doğuştan gelen ve normal olan gibi temellendirerek geleneksel bir şekilde oluşturulduğunu iddia edemeyeceğimiz yönündedir. Öncelikle biyolojik olarak belirlenmiş olan erkeğe ve kadına yönelik rolün bırakılması gerekmektedir ki bunlar gerçek olandan ziyade biraz algılanmış olan durumlardır. Bu noktada Catherine Mackinnon'ın heteroseksüellik görüşlerine de değinen Scott, üreme amacıyla yapılan seksin de normal olan olduğunu kabul etmemek gerektiği kanısındadır. Tarih boyunca kadınlar, seks objesi olarak düşünülmüş ve öyle görülmüştür ve toplumsal cinsiyet sanki kadın adına bir eş anlamlı tabir gibi kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar tarih boyunca bu ilişkilerin güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız olduğu düşünülse de bu ilişkilerin nasıl bu şekilde oluşturulduğu, nasıl işlediği ve değiştiği tartışılmaktadır. Bu sebeple Scott, tarihçilerin toplumsal cinsiyet terimini sadece cinsiyetler arası bir problem olarak değil bunun tarihsel değişime nasıl yön verdiğine de bakılması gerektiğini vurgulamaktadır.<sup>17</sup>

---

<sup>16</sup> Scott, J. Gender: a Useful Category of Historical Analysis? 1986, s:1055-1057

<sup>17</sup> A.g.e., s:1060

Marksizm ve üretim modelleri ilişkisine baktığımızda ise, Scott'un temel olarak toplumsal cinsiyet teriminin bağımsız olarak incelenmediğini, başka bir teoriye eklemlenerek incelendiğini belirtmektedir. Scott'a göre toplumsal cinsiyet terimini incelerken mutlaka nasıl/neden soruları sorulmalı, bağımsız olarak incelenmeli, Marksizm ve Foucault'un tarihsel yaklaşımlarına bakarken ise üretim modelleri ve hiyerarşik ilişkiler, güç ve iktidar ilişkiler sadece geleneksel rolleri üretmediği gibi aynı zamanda bizim yaptığımız tarihe nasıl yön verdiğini analiz etmemiz gerekmektedir.

Diğer yandan, Scott'un ikinci makalesinde, toplumsal cinsiyet teriminin tüm bu sorgulayıcı ve kritik yaklaşımlar bağlamında hâlâ kullanışlı olduğunu fakat inceleme yaparken bölgeye, duruma ve koşula bakılması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin Güney Afrika'da, toplumsal cinsiyet ırkçılık ve sınıf ayrımı hakkında önemli bir kavramdır. Toplumsal cinsiyetin hâlâ cinsiyetler arası farklılık gibi kullanıldığını belirten Scott, hiyerarşi, güç ve sosyal yapı anlayışını nasıl kontrol ettiğinin vurgulanmadığını açıklamaktadır. Feminist akademinin her zaman insanları sorgulamaya yöneltmesi gerektiği üzerinde durulurken, toplumsal cinsiyetin bugün her soru için kolay bir cevap hâle geldiğini, aslında toplumsal cinsiyetin yukarıda bahsedilen temel sorularla birlikte bir soru olması gerektiğini fakat bu kritik özelliğini kaybettiğini belirtmektedir.<sup>18</sup>

Scott'un görüşleri çerçevesinde, emek tarihini okurken 'kadınlar nerede?' sorusunu sormak, görünmeyen emeği görmemizi, fark etmemizi, işgücü piyasasındaki cinsiyetçi uygulamaları ve toplumsal cinsiyete dayalı oluşmuş etkenleri anlamamızı sağlar. Emek tarihinin cinsiyetlendirilerek okunması, güç ilişkilerinin, hiyerarşinin, eşitsizlik yapılarının, kadınların ve erkeklerin çalıştığı alanlara nasıl yansıdığını, yine kadının ve erkeğin ücretli veya ücretsiz işe hangi sebeplerle yöneldiğini anlamamızı kolaylaştıracaktır.<sup>19</sup> Toplumsal cinsiyeti, soru sorarken ve analiz yaparken merkeze

---

<sup>18</sup> Scott,J. Gender: a Useful Category of Analysis? 2010, s: 8-10

<sup>19</sup> Harris-Kessler,A. (2017) Gendering Labor History, s:140-143,University of Illinois Press

almak bu sebeple kritik bir öneme sahiptir. Kadınların tarihsel olarak piyasaya işgücü olarak katıldığı alanları incelememiz, kadınları görünür yapmakla birlikte yasal alanlarda Collieries Act gibi korumacı yasaların ve uygulamaların oluşmasına zemin hazırlayan nedenleri anlamamızı sağlar. Korumacı tutumları kadınlara yönelik ‘pozitif ayrımcılık’ gibi algılamak bir yanılgı olacaktır. Korumacı tutumlar, sorunlar ne olursa olsun, erkeğin normal-üstün, kadının ikincil-zayıf canlı olarak görülmesinin sonucudur. Hâlbuki, sorunların temel çözümü kadınları korumak adı altında yasaklamaktan geçmemekte; patriarkal yapıyı değiştirmek için mücadele etmekten geçmektedir. Emek tarihine cinsiyetlendirilmiş bir gözle bakmakla, özellikle erkek baskın çalışma alanlarının ve sektörlerinin geçmişi ‘kadınlar nerede?’ sorusuyla incelendiğinde, yok olduğu düşünülen kadınların aslında olduğu, emeklerinin ve hikayelerinin görünmez kılındığı hatta bu görünmezliğin korumacı yasalar ve uygulamalarla başladığı ileri sürülebilir. Kadın emeği terimi bu yüzden önemlidir: Görünür olmak için. Emek denildiğinde ilk olarak erkeğin kamusal alanda var olarak gerçekleştirdiği, metaların karşılığında oluşan somut değerler kastediliyorsa, kadın emeği terimini kullanmak kadını ve sorunlarını görünür yapmanın ilk şartıdır. Örnek olarak, madende kadın işçiler yoktu, çünkü 4857 nolu iş yasası ve yasanın geçmiş versiyonları kadınları yasaklamıştı düşüncesi verilebilir. Fakat kadın tarihi ‘yasaklar’ üzerinden de okunmalıdır.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde madencilik çok âtil kalmış bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Madencilik denildiğinde hemen hemen herkeste akla ilk gelen ve çağrışım yapan kavramlar ‘erkek işçiler’ ve ‘kötü çalışma koşulları’ olmaktadır. Erkek maden işçileri genelde işçi sınıfının en değerlileri ve kahramanları olarak görülmektedir. Tabi bu durum madende kadın emeğinin tarihsel geçmişini, şimdiki durumunu ve problemleri üzerine araştırma yapmayı da görünmez kılınmasına sebep olmuştur çünkü görünürde ‘kadın madenci’ yoktur, olsa da emeği erkeğin emeği kadar zor şartlarda ortaya çıkan kutsal bir değer midir...Hâlbuki hem resmi kaynaklar hem sözlü tarih tam aksini



kanıtlamaktadır. Donald Quateart'ın çalışmalarında Osmanlı dönemi madencilikte savaşlar sebebiyle erkek nüfusunda yaşanan yoğun azalmanın sonucu, kadınların madende çalıştıkları hatta Zonguldak'ta zorla madene gönderildikleri belirtilmektedir. Bu çalışmalar hem yer altı hem yer üstü alanda gerçekleşmiştir. Tıpkı Avrupa'daki gibi Anadolu'da da çocuklar bu işgücüne katılımın bir parçası olmuşlardı fakat emek tarihine yansımaları genelde Osmanlı'nın ekonomik tarih çalışmalarında birkaç satırla veya nicel veriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Donald Quataert Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908 çalışmasında, madenlerin çalışma koşullarına ve madende kadın istihdamına ilişkin şu bilgilere yer vermiştir:

*“İzmir yakınlarındaki Azap Dağı madenlerinin düz işçi ihtiyacını çevredeki iki köyün- Türk ve Rum- erkekleri ve kadınları karşılıyordu; erkek işçilerin gündelik ücretleri kadınlarınkinin iki ilâ dört katıydı.”<sup>20</sup>*

Bölgedeki madenin dış kısmında çalışan nitelikli işçiler komşu vilayetlerden ve Diyarbakır-Adana gibi uzak bölgelerden getirilmekle birlikte; Mezraa bakır madeni için işçiler Türk, Kürt ve Ermenilerden toplanarak oluşturulmuştur. Aldıkları ücret diğer maden işçileriyle karşılaştırıldığında daha yüksek olmuş, öte yandan Karasu'da devlete ait bir maden 1891 yılında 3-4 ay boyunca işçilere ödeme yapamamıştır. 1900lü yılların başlarında nitelikli maden işçilerinin ücretleri 6 ilâ 8 kuruş arasında değişmiştir. Bölgede tarım işçileri ise 3 ilâ 4 kuruş ücret almıştır.<sup>21</sup>

Osmanlı önceleri kötü çalışma koşulları olan köylü-çiftçi grubu popülasyonu zorla madene gönderse de 1867 yılı kararları ile koşulları iyileştirerek, işçilere güvence ve ücret sağlayarak madende çalıştırma yoluna gitmiştir. Maden işçileri genel olarak madene yakın bölgede yaşayan köylülerden ve çiftçilerden oluşturulmuş ancak gerek

---

<sup>20</sup> Quataert,D. (2017) Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908, s:81, İletişim Yayınları

<sup>21</sup> A.g.e, s:81-82

görüldüğünde uzak yerlerden işçi getirilmiştir. En önemlisi kadınlar düz işçi olarak madende çalıştırılmıştır.<sup>22</sup> Yani Osmanlı'nın 'Germinal' hikayeleri hâlâ keşfedilmeyi beklemektedir.

19. yy'da yaşanan endüstrileşme süreçleriyle birlikte madenlerin önemi artmış, açığa çıkan enerji ihtiyacını karşılamak için işgücü piyasası insan gücünü maksimum düzeyde kullanmaya başlamıştı. Betty Harris dönemin İngiltere'sinde 23 yaşında evlendirilmiş bir kadın maden işçisiydi ve Manchester yakınlarından bir kömür madeninde çalışmaktaydı. Günlüğünde, o döneme ait izleri şu kelimelerle aktarmıştı:

*23 yaşında evlendim ve evlendiğimde madene indim. 12 yaşımdayken dokumacılık yapardım fakat okuma yazma bilmezdim. Andrew Knowles için çalışıyorum. Kömür taşıma işçisiyim ve sabah 6'dan akşam 6'ya kadar çalışıyorum. Öğle arasında bir saat kadar ara verip yemeğimi yiyorum. Yemekte sadece ekmek ve tereyağı var ve içecek bir şeyimiz yok. İki çocuğum var fakat onlar çalışmak için çok küçükler. Kömür taşımada hamileyken de çalıştım. Bir kadının evine gidip, yıkanıp, yatağa yatıp çocuğunu doğurup sonra yine aynı haftada işe gittiğini biliyorum.*

*Belimi çevreleyen bir kemer takıyorum ve bacaklarımın arasından geçen bir zincir var. Ellerimin ve ayaklarımın üzerinde yürüyorum. Yol oldukça dik ve 6 kız ve erkek çocuğuyla birlikte çalışıyorum. Bir kadın için çalışmak zor. Maden ocağında çalıştığım yer oldukça ıslak. Su çatıdan korkunç bir şekilde akıyor, genelde tıkanıklık yapıyor ve bacaklarımın üstüne kadar çıktığı oldu. Kıyafetlerim genelde tüm gün ıslak oluyor. Hayatımda hiç hasta olmadım fakat lohusalık dönemimde oldum.*

*Gündüz çocuklarıma kuzenim göz kulak oluyor. Gece eve döndüğümde çok yorgun oluyorum ve bazen yıkanmadan uyuyakalıyorum. Önceden olduğu kadar güçlü değilim ve işime eskisi kadar katlanamıyorum. Kemer ve zincir hamileyken daha da zorluyor.*

---

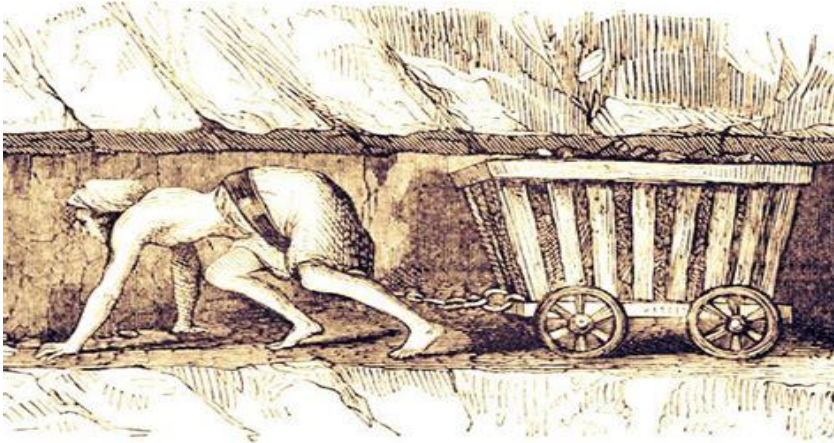
<sup>22</sup> a.g.e. s:82-83

*Kocam çoğu zaman beni 'hazır olmadığım' için dövüyor. Başlarda dövmezdi fakat şimdilerde sabırsız.*

*Birçok erkeğin karısını dövdüğünü biliyorum. Erkeklerin madenci kadınlarla evlenerek onların özgürlüğünü de aldığını biliyorum hatta bazen kadınların sahihsiz çocuklarını da...<sup>23</sup>*

Betty'nin işi, yerin altında emeklenerek yürünen bir yolda, madencilerin kömürü çıkarttığı bölgeden alıp yüzeye çıkarmaktı. Çıkarılan kömürler santrallere aktarılarak enerji üretiliyor ve oradan yeni sistemin temeli olan fabrikaların çalıştırılmasında kullanılıyordu.

Görsel-1



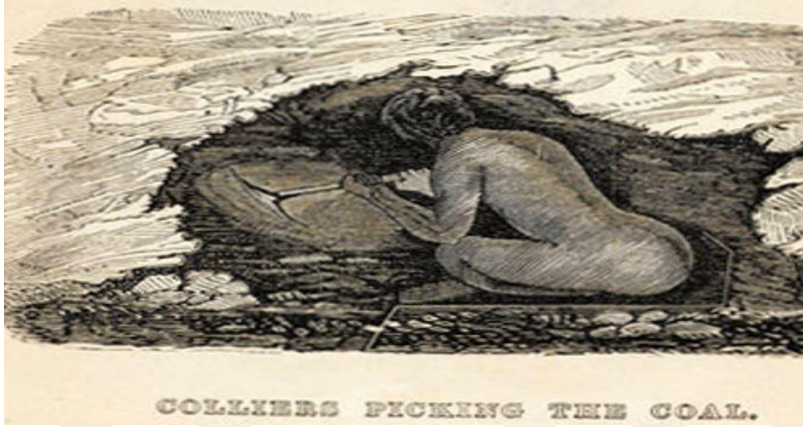
<sup>23</sup> “I have a belt round my waist, and a chain passing between my legs, and I go on my hands and feet. The road is very steep, and we have to hold by a rope; and when there is no rope, by anything we can catch hold of. There are six women and about six boys and girls in the pit I work in; it is very hard work for a woman. The pit is very wet where I work, and the water comes over our clog-tops always, and I have seen it up to my thighs; it rains in at the roof terribly. My clothes are wet through almost all day long. I never was ill in my life, but when I was lying in. My cousin looks after my children in the day time. I am very tired when I get home at night; I fall asleep sometimes before I get washed. I am not so strong as I was, and cannot stand my work so well as I used to. I have drawn till I have bathe skin off me; the belt and chain is worse when we are in the family way. My feller (husband) has beaten me many a times for not being ready. I were not used to it at first, and he had little patience. I have known many a man beat his drawer. I have known men take liberties with the drawers, and some of the women have bastards.”

A Woman Coal Worker Tells Her Story, Erişim Kaynağı <http://www.primohistory.com/A%20woman%20coal%20mine%20worker.pdf>, erişim tarihi Eylül,2019

Tradition and Encounters,-Bentley and Ziegler p: 841 AP Edition

Kaynak: The British Library, erişim kaynağı: <https://www.bl.uk/learning/timeline/item106978.html>

## Görsel-2



Erişim Kaynağı: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6962931/Weather-beaten-women-hauling-yoke-pails-kept-capitals-thirst-quenched-dairy-rounds.html>

Betty sabah 6'dan akşam 6'ya kadar belindeki Görsel-1'de resimde görülen kemerle ve bacaklarının arasından geçen zincirle çalışıyordu. Maden ocağının içinde çoğu zaman su baskınları oluyor, eller ve kollar üstünde yürünmesi zor bir alanda kömür taşınyordu. Zincir ve kemer kadın işçilerin cildine zarar verip soyulmasına neden olurken, aynı zamanda erkek işçiler tarafından yavaş çalışmak ve işten kaytarmak sebebiyle dövülüyorlardı. Kadınlar ve çocuklar için karşılaşılan tek problem kötü çalışma koşulları değildi. Erkek maden işçileri aynı zamanda ocakta çalışan kadınlara ve çocuklara tecavüz ediyorlardı ve birçok çocuk hamile kalıyordu.

## II.1. TÜRKİYE'DE MADENCİ KADIN MI VARMIŞ?

Betty'nin hikâyesi aslında Soma Darkale Köyünde yaşamış olan Berberlerin Fatma Çavuş'un hikayesiydi. Berberlerin Fatma Çavuş'un hikayesini ilk dile getiren Soma'dan maden mühendisliği yaptığı dönemde, civar köylere gidip gelirken, Fatma Çavuş'un

torunlarından onun hikayesini dinleme fırsatı bulan maden mühendisi Yavuz Selim İnci olmuştur. Yavuz Selim İnci, TMMOB odası dergisinde 98 yılında yayınladığı bir sayfalık yazıyla kadınların madende yer alabileceğine değinirken, bunun bir haksızlık olduğunu ve geçmişte zaten çalışmış olan kadın madencilerimizin olduğunu yazmıştır.

-Atike GOLLÜ (Gollü Nene)

-Berberlerin Fatma Çavuş (Berber Nene)

-Fatma KESKİN (Keskin Nene)

-Akile KESKİN dönemin kömür madeninde çalışmış ve isimleri öğrenilebilmiş kadınlardır. Yazının tamamını ekte bulabilirsiniz.

Araştırma boyunca karşıma en çok çıkan soru ‘Türkiye’de Madenci Kadın mı Varmış?’ oldu. Hatta bu soru öyle anlarda soruldu ki, araştırma yapmaya gittiğim alandayken ‘Ben doğru yere mi geldim?, Acaba yanlış bilgi mi verdiler? Kadın yok mu burada?’ diye kendi kendimi sorgulamama engel olamadım. İlk araştırma için gittiğim kömür işletmesinde, kömür çıkarılan ocak ve santral işletmesi ayrı ayrı konumlanmıştı. İlk kez gittiğim için yanlışlıkla santral tarafında indim ve inince karşılaştığım güvenlik görevlisiyle görüştüm. Aldığım ilk uyarı ‘Fotoğraf çekmek yasak!’ oldu. Kadın emeği üzerine araştırma yapmaya geldiğimi ve işletme müdürünün bilgisi olduğunu söylediğimde biraz konuşmaya başladık. Araştırmanın aslında yola çıkmak için evden dışarı ilk attığım adımda başladığını hissetmiş, her anı, her durumu aklıma kazıyıp notlar almaya çalışmıştım. Güvenlik görevlisi, bir süre sonra ‘Kadın emeği üzerine araştırma yaparsanız, keşke benim hanımın iş yerine gitseniz. Çuval fabrikasında çalışıyorlar. Erkeğin yapacağı işleri hep kadınlara yaptırıyorlar. Çok ağır eşyalar taşıyorlar.’ diyerek eşinin zor koşullarda çalışan bir kadın olduğunu anlattı ve firma bilgisi verdi. Verdikten sonra hemen uyardı: ‘Benden aldığınızı söylemeyin aman sakın ha, habersizmiş gibi gidin.’

Araştırmaya başlarken en büyük tereddüdüm, kadınlara veri gizliliği konusunda önden açıklama yapacak olsam da acaba onların güvenini kazanıp, her şeyi rahatlıkla anlatmalarını sağlayabilir miydim? Bu sebeple araştırma grubuna karşı güven vermek için ilk söylediğim şeylerden biri : ‘Merak etmeyin, adınız ya da çalıştığınız yer bilgisi araştırmada verilmeyecek.’ oldu. Görüştüğüm her kadın bu konuda rahatsızdı ve bunu açıklamam onları kesinlikle bir nebze rahatlatmıştı.

Güvenlik görevlisiyle bir süre daha konuştuktan sonra erkek bir mühendis beni alıp maden işletmesinin bulunduğu bölgeye götürdü. Araçta bulunduğumuz sürede onunla geçirdiğim diyalog beni korkutmuştu çünkü ‘Yanlış gelmiş olabilir misiniz, kadın yok burada.’ demişti. Maden öyle bir alan olmuştu ki, aynı yerde, ocakta çalışan kişiler bile kadın çalışanların varlığından habersizdi. Kadınlar adeta görünmez olmuşlardı.

Sadece araştırma grubuna ulaşmak için görüştüğüm kişiler değil, araştırma konumun ne olduğunu öğrenmek isteyen arkadaşlarım da benzer tepkileri veriyorlardı: ‘Ama Türkiye’de madenci kadın yoktur ki?’, ‘Aaa yeraltında çalışan kadın madenci var mı Türkiye’de? Ama yasak bu?’, ‘Mühendis vardır bulursun da işçi nasıl bulacaksın ki?’, ‘Türkiye’de madenci kadın mı varmış?’, ‘Bizde madenci kadın var mı?’ vb. Bu tepkiler hem araştırma grubuna ulaşmak için görüştüğüm kişilerden, hem çevremden duyduklarımdı.

Türkiye’de ise madenci kadın vardı. Üstelik kökü Osmanlıya dayanan, sonralarda ise yasakla birlikte tekniker, mühendis olarak madende çalışmaya devam eden kadınlar, maden ayıklama işlerinde yer alan işçi kadınlar olarak varlıklarını sürdürüyorlar. Fakat Zonguldak gibi kaçak maden ocaklarının yoğun olduğu bölgelerde, yer altında işçi olarak da çalıştırılmaya devam eden kadınlar da var.



### **III. YASAKLAR ÜZERİNDEN KADIN TARİHİ OKUMAK<sup>24</sup>**

Avrupa'da Collieries Act ile madende kadınların çalışması yasaklanmış, Türkiye'de ise bu yasağın uygulanması ilk İzmir İktisat Kongresi'ni beklemiştir. 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde yapılan görüşmeler sonucu, 1926 yılında kabul edilen 788 sayılı Memurin Kanunu'nda Madde 7'de aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

---

<sup>24</sup> Boyar,E. Yasaklar Üzerinden Kadın Tarihi Yazmak, erişim Kaynağı: <http://www.5harfliler.com/ebru-boyar-ile-roportaj-ii/> , erişim tarihi: Mart,2019

“**Madde-7:** Maden ocaklarında çalışan işçilerin altı saatlik mesaisinin bir gündelik itibar olunması ve maden ocaklarında onsekiz yaştan d n olanlarla kadınların çalıştırılmaması. (müttefikan kabul)”<sup>25</sup>

Bu kanun günümüzde 4857 nolu iş kanuna şu şekilde yansımıştır:

“*Yer ve su altında alıştırma yasağı*

**Madde-72:** Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde onsekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaktır.”<sup>26</sup>

45 Nolu ILO Yeraltı İşleri Kadınlar Sözleşmesinin 2. Maddesi ise:

Madde-2: Kadın cinsinden hiçbir şahıs, yaşı ne olursa olsun maden ocaklarında yeraltı işlerinde çalıştırılmaz.

Söz konusu sözleşme 4 Haziran 1935’de kabul edilmiş, Türkiye’de ise 21 Nisan 1938’de y r rl ge girmiştir.<sup>27</sup>

Kadının bir alanda özellikle yasaklı kılınması aslında orda var olduğunun en temel göstergesidir. Bu sebeple emek tarihi ve kadın tarihi yasaklar üzerinden okunarak ilerlenmelidir. Natalie Davis kadın emeği tarihinin incelenmesinin önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

“*Amacımız, cinslerin, toplumsal cinsiyet gruplarının tarihsel geçmişteki önemini anlamaktır. Amacımız, cins rollerinin ve cinsel simgeciliğin farklı toplumlardaki ve dönemlerdeki kapsamını keşfretmek, ne anlama geldiklerini ve toplumsal düzenin*

<sup>25</sup> Koç.,Y., (2009) İzmir İktisat Kongresi(1923) ve İşçiler, Egiad Yarın Dergisi, s:3-6

<sup>26</sup> 4587 sayılı İş Kanunu Mevzuatı

<sup>27</sup> 45 nolu ILO Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi



*devamlılığının sağlanmasında ya da toplumsal düzenin değişiminin teşvik edilmesinde nasıl işlev gördüklerini açığa çıkarmaktır.*”<sup>28</sup>

Kadın tarihi yasaklar üzerinden okunmaya başlandığında, toplumsal cinsiyete ilişkin roller, sorunlar görünür olacak, farklı toplumlarda ve dönemlerde toplumsal düzenin algısı ortaya çıkacaktır. Bu durumların günümüzle bağlantısının ne seviyede olduğu ise ancak karşılaştırmalı bir analizle mümkün olacaktır. Erkek baskın bir sektördeki kadın emeğinin tarihini araştırmak bu sebeple kritiktir. Feminist bir tarihin peşinde olmak, aslında sadece kadınların değil, toplumsal cinsiyete dayalı yapı ve rollerin her cins üzerindeki etkisini bütünlükçü olarak ele almak demektir. Doğrudan kadınlar üzerine koyulan yasaklar, sadece kadına dair bir alanı değil toplumsal cinsiyetin devlet iktidarı tarafından nasıl uygulandığını göstermektedir. Bu aslında başta kadınlar olmak üzere, toplumsal cinsiyete dayalı uygulamaların cinsleri nasıl görünür ve görünmez kıldığını açıklamaktadır. İnsanlık tarihinde, emek tarihinde yer alan büyük ivmeli değişimlere veya küçük olaylara kadınlar, erkekler, çocuklar nasıl ve hangi rollerle katılmıştır anlamak için yasaklar üzerinden bir okuma gereklidir. Çünkü yasaklar görünmez kılmıştır, fakat yasakları anlamak ve okumak görünmez olanı görünür yapacaktır. Toplumsal kurumlar, iş yerleri, kamusal alan, toplumsal cinsiyeti nasıl kurumlaştırmış ve yine cinsleri kendi bünyesine nasıl dahil etmiştir? Bu sorunun cevabının yanıtı da feminist bir tarih elde etmeye çalışmak için yasaklara bakmaktan geçmektedir. Böylesine bir tarih oluşturmak, verileri analiz etmek bize bugünü anlamamız açısından yardımcı olacağı aşikârdır. Hangi alanda ne kadar ilerleme kaydettik, nerede yerimizde saymaktayız görmemizi sağlayacaktır. Emek tarihini cinsiyetlendirerek okumak, değerlendirmek toplumsal cinsiyete dayalı sorunların, cinsiyet, ırk, sınıfı kapsayan bir şekilde eklenmiş olarak karşımıza çıktığını gösterecektir. <sup>29</sup>

---

<sup>28</sup> Davis, N. Z. (1975-6) Women’s History in Transition: The European Case, *Feminist Studies* 3, s:90

<sup>29</sup> Scott, J. (2013) *Feminist Tarihin Peşinde*, s:95-97 BGST Yayınları

Madende bulunan kötü çalışma koşulları nedeniyle her yaş kadının ve 18 yaşından küçük erkek çocuklarının yasaklanması; madencilik işinin kadına ve çocuğa göre olmadığı düşüncesiyle hareket edilerek, kadınları ve çocukları koruma amacıyla yapılmıştır. Ancak bu yasak feminist teori açısından tartışmalıdır. Bu yasağı anlayabilmek için önce hegemonik erkekliğin yasalara nasıl nüfuz ettiğini ve korumacılığın, pozitif ayrımcılıkla nasıl karıştırıldığını incelemek gerekmektedir.

İlk olarak, hegemoni kavramı temel olarak ezilen sınıfların sadece zorla ve güç kullanılarak sömürülmediğini aynı zamanda iktidarın yani yöneten kesimin düşünceleriyle de sömürüldüğünü açıklamak için kullanılmıştır.<sup>30</sup> Bu yöneten sınıfın hâkim kıldığı ideoloji, sömürülen sınıfı, sisteme meşruluk kazandırmak için ve o sistemin olması gereken adil sistem olduğuna ikna etmek için kullanılmaktadır ve bu sömürülen sınıfın rızasıyla yapılmaktadır.<sup>31</sup> Gramsci'ye göre bu durum değiştirilmesi ancak sosyal değişikliği ve devrimi sağlayabilir ve bu da sadece silahlı çatışma ile değil aynı zamanda teori ve fikir çatışması ile de gerçekleşmelidir. Hegemoni durumu devletin varlığı içerisinde yöneten sınıfın baskın çıkması, kapitalizmin meşruluğunun kazanması ve sınıf çatışmasını yaratan koşul olarak Gramsci tarafından açıklanmaktadır. Buna ek olarak, Gramsci'ye göre ne kadar ideolojik baskınlık hâkim olursa o kadar da güç kullanılmasına gerek kalmayacaktır.

İdeoloji hâkimiyeti dışında, hegemoni, dünya politikasında baskın çıkan devletlerin durumunu açıklamakta ve bu devletlerin baskın toplumsal düzenini oluşturduğunu açıklamakta da kullanılır. Devletler bu hegemoniye doğrudan neden olmayıp, sosyal düzene hükmeden, ideolojiyi sağlayan yöneten sınıftan etkilenerek, onların

---

<sup>30</sup> Bates, T. R., April-June, 1975, Journal of the History of Ideas, Vol. 36, No. 2, University of Pennsylvania Press, p: 351

<sup>31</sup> Steans, J. , Pettiford L., Diez T., Anis I., 2010, An Introduction to International Relations Theory, p: 112-114

politikalarıyla hareket ederek ve kapitalist ekonomik sistem içerisinde var olarak dolaylı bir şekilde neden olmaktadır. <sup>32</sup>

Marksizmin, hegemonik bakış açısına ve eleştirel teoriye yönelik eleştirileri üretim modelleri ve bilimsel bakış açısı etrafında toplanmıştır. Yapısal Marksistler, kapitalist sistem içerisindeki sınıf farklılıklarına, eşitsizliğe ve üretim modellerine odaklanırken, hegemoni kavramını kullanan Gramsci gibi eleştirel yaklaşımclar, ideoloji ve bilgi konusuna daha çok eğilmişlerdir. Diğer yandan, Ortodoks Marksistler toplumdaki sömürü düzeninin bilimsel olarak gözlenebileceğini ve anlaşılabilirliğini savunmaktadırlar. Buna yönelik eleştirel teori ise aslında ideoloji ve bilginin bu pratikteki uygulamalarla bağdaştırılıp çıkarılabileceğini belirtmektedir. Üçüncü olarak, eleştirel teori Marksizm gibi toplumu üretim modellerine ve sınıflara göre keskin bir şekilde incelemeyip, sosyal ilişkileri değerlendirerek toplumu ve devleti otonom bir yapı olarak görmektedir. Sonucu ve en önemli eleştiri ise, eleştirel teorisyenler, sadece sınıfların toplum içinde baskınlık unsurları olmadığı aynı zamanda ırk, etnik köken, milliyet ve cinsiyet gibi konuların da sosyal eşitsizlik içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Tam bu noktada hegemonik sistemin ideoloji, sosyal ilişkiler ve ekonomik sistemle iç içe geçtiğini ve unsurlardan sadece birinin incelenmesinin yetersiz geleceğini anlamaktayız.

Kadın sorunlarının ve toplum içerisinde kadın erkek eşitsizliğinin temel nedeni de hegemoni kavramından yola çıkarak hegemonik erkeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik, erkek egemen sistemin, erkek baskın görüşün ve yine hegemonik erkekliğin doğmasına neden olmaktadır. Bu döngü ise, ‘olması gereken’ düşüncesinin, kadın ve erkek üzerine yapılan ‘kadın/erkek dediğin...’ tanımlamalarının ve dolayısıyla ‘rollerin’ ortaya çıkması ile vücut bulmaktadır. Buradan yola çıkarak hegemonik

---

<sup>32</sup> A.g.e. s:120-122

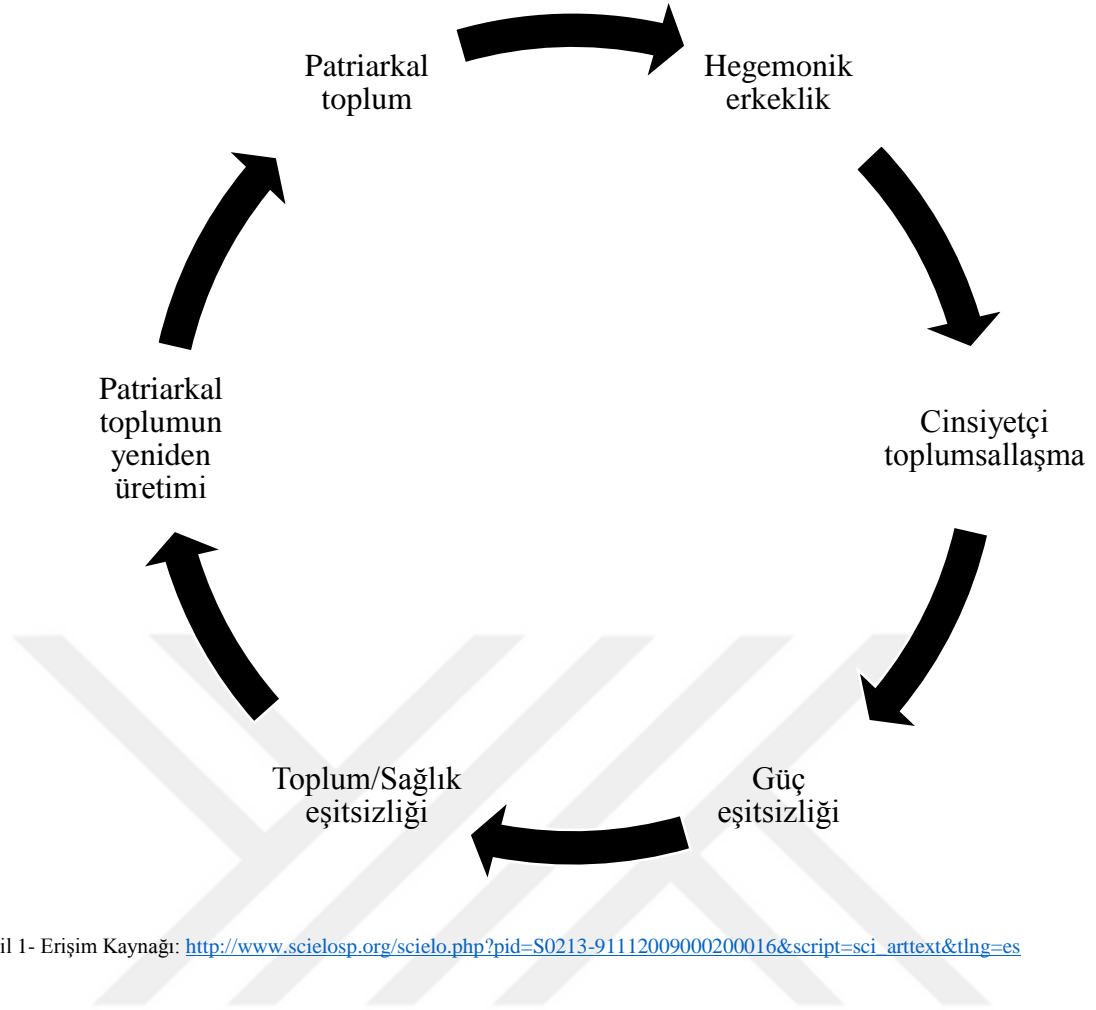
erkeklği sosyal ilişkilerde ve toplumda erkeklerin diğer cinsiyetlerden güçlü ve baskın bulunma durumu olarak tanımlanabilir.

Hegemonik erkeklik terimi ilk olarak Raewyn Connel tarafından 20. yy'ın sonlarına doğru kullanılmıştır. Tanımlanan ve beklenen davranışları gerçekleştiren bireylerde kendileriyle gurur duymalarına neden olmakta, kendilerini tanımlama ve kimliklerini inşa etmede de hegemonik erkeklik rol oynamaktadır. Bu noktada hegemonik erkekliğin cinsiyetçi yaklaşımlara yol açmakla birlikte sadece toplumsal eşitsizlik değil, bireylerde psikolojik olarak da etkilerinin bulunduğu belirtilebilir. Trujillo, hegemonik erkekliği, eşitsizlik, erkek dominantlığı ve gücü, roller, fiziksel ve psikolojik olarak da cinsiyetleri şekillendirdiğini belirterek kavramı biraz daha açmıştır.<sup>33</sup>

Erkek tanımının fiziksel olarak güçlü, şiddete meyilli, oto kontrolü zayıf olarak topluma sunulması, kadınların ise aksine yardıma ve korunmaya muhtaç, fiziksel olarak zayıf ve narin, erkek olmadan tamamlanamayan varlıklar olarak gösterilmesi hegemonik erkeklik oluşturduğu algılardır. Hegemonik erkekliğin nasıl bunu oluşturduğuna gelecek olursak, sosyal ilişkilerde erkekliğin diğer cinsiyetlerden üstün olmasının kabulü durumu, erkek dominant algının diğer cinsiyetlerini tanımlamasına, davranışları, düşünceleri ve düşünme yöntemlerini belirlemesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu toplumsal yapı, cinsiyetçiliğe yol açmış, kadınların birçok alanda bastırılmasına ve eşitsizliğe sebep olmuştur. Oluşan bu eşitsizlik yapısı, hegemonik erkeklik algısıyla kimliği oluşmuş, cinsiyetçi yaklaşımları normal olarak benimsemiş toplumların bireyleri bir kısır döngü olarak bu patriarkal hegemonik sistemi ve hegemonik maskülenliği üretmeye devam etmektedir. Aşağıda Şekil-1'de bu döngü resmedilmiştir.

---

<sup>33</sup> Kareithi, P., Hegemonic masculinity in media contents, erişim kaynağı:  
[http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/publications/gamag\\_research\\_agenda\\_kareithi.pdf](http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/publications/gamag_research_agenda_kareithi.pdf), p: 26-29



Şekil 1- Erişim Kaynağı: [http://www.scielo.org/scielo.php?pid=S0213-91112009000200016&script=sci\\_arttext&tlng=es](http://www.scielo.org/scielo.php?pid=S0213-91112009000200016&script=sci_arttext&tlng=es)

Hegemonik erkeklik üç düzeyde incelenmesi aşağıdaki gibidir: <sup>34</sup>

- a- Yerel Düzey: Hâlihazırda bulunun sosyal topluluklarda ve ailelerde görülen bireysel ilişkiler. Örnek olarak aile içi anne rolleri, anneliğin kutsal atfedilmesi, ev işleri eşitsizliği
- b- Bölgesel Düzey: Kültürel düzeydeki ilişkiler ve ulus-devlet modelinde görülen yaklaşımlar. Örnek olarak, askeri ve güvenlik konularının 'erkek meselesi' olarak tanımlanması
- c- Küresel Düzey: Uluslararası düzeyde ve dünya politikasında ülkelerin ilişkiler, medya vb. organların kullanımı. Örnek olarak, dayatılan ideal kadın vücudu algısı.

<sup>34</sup> A.g.e.s:26-29

Marx egemen ideolojinin egemen sınıfın ekonomik çıkarları tarafından oluşturulduğunu şunu yazarak belirtmiştir:

*“Egemen sınıfın düşünceleri her dönemde egemen düşüncelerdir, bir başka deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda egemen entelektüel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde tutan sınıf aynı zamanda düşünsel üretim araçlarını kontrol eder. Böylece genel anlamda düşünsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri de bu egemen sınıfa tabi olur.” (Writings, 176) <sup>35</sup>*

Bu bilgiler ışığında, madencilik yasası incelendiğinde; yasanın ardında iki temel düşünce görülmektedir:

- Kadın fiziki olarak zayıftır, maden çalışma koşulları çok kötü olduğu için yapamaz.
- Madende şiddet ve tecavüz olduğu için kadın korunmalıdır.

Kadının doğrudan madenden yasaklanması hegemonik erkekliği kabul ederek, ondan kaynaklanan sorunları çözmek için kadını uzaklaştırmak tercih edilmektedir. Temelinde kadın zayıf olarak görülmekte ve korunacak varlık gözüyle değerlendirilmektedir. Hâlbuki nasıl ki kamusal alanda, sokakta tacizciler ve tecavüzcüler olduğu için kadınlar sokaktan yasaklanmıyorsa, aynı şekilde madenden de yasaklanmamalıdır.

Elbette ki kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar vardır ama hukukun anlamadığı nokta bu farklılıkların birbirine eşit olmasıdır. Eşitsizlik uygulamaları ise mutlaka kasıtlı olacak anlamına gelmemektedir. Liberal sistem ve hegemonik erkeklik içerisinde bu zaten kendiliğinden olmaktadır. Bu sistem içerisindeki hukukla da cinsiyet eşitliği cinsiyet farklılığı ve ayrımcılığı kavramlarıyla sınırlandırılmaktadır ve bazen kadınlara tabular sunacaktır. Hâlbuki cinsiyet eşitsizliğinin temel sorunu kadınların erkeklerle aynı

---

<sup>35</sup> Donovan, J. Feminist Teori, 2015, p: 133-140

koşullarda olmama durumudur. Farklılık düşüncesi erkek dominant düşüncenin vurguladığı eşit ama farklı algısını oluşturmaktadır ki bu da eşitsizliği besleyen diğer unsurlardandır.<sup>36</sup> Ayrımcılık ve farklılık konuları yasalar önünde eşitlik sağlar gibi görünürken hem kadınların günlük hayatta karşılaştıkları sorunlarını çözmede yetersiz olmuştur hem de eşitlikçi bir yaklaşım altında kadınlara farklı olmaları gerektiği aşılınmış ve böylece eşitsizlik yine dolaylı olarak beslenmiştir.

Bu noktada kadınların madende yasaklanması, her ne kadar kendi dönemi içerisinde değerlendirilip, dönemin şartları anlaşılmaya çalışılsa da; yasanın tamamen bir erkek bakış açısıyla hatta 'hegemonik erkeklik' bakış açısıyla oluşturulduğu ortadadır. Kadını farklı ve zayıf olarak değerlendiren bakış açısı yasaya kadını yasaklayarak yansımıştır. Yasayı oluştururken madenin çalışma koşullarının insalık dışı olduğu ortadadır. Hâlbuki bu durum erkek için de geçerlidir. Çalışma koşulları kötüyse çözüm, koşulları iyileştirmek, denetim mekanizmalarını güçlendirmektir. Madende tecavüz ve şiddet olduğunda çözüm suçu engellemek, tecavüzün ve şiddetin önünü kesmektir. Kadını yasamak madendeki problemleri çözmemektedir.

### **III.I. POZİTİF AYRIMCILIK**

Pozitif ayrımcılık terimi ilk olarak 1964 Medeni Haklar Yasası'nda ABD'de başta siyahlara yönelik ayrımcı uygulamaların sona erdirilmesi, geçmişte oluşan eşitsizliğin ve olası devam eden eşitsizliklerin önüne geçilmesi için kullanılmıştır. Kısaca pozitif ayrımcılıkta uygulanması gereken korumacı tutumun temelinde olumsuz eylemlere ve uygulamaları karşı önlem alma talebi bulunmaktadır. Söz konusu yasada sadece siyahlara yönelik ayrımcılıklar değil, din, cinsiyet, ırk, etnik kökene dayalı herhangi bir dışlayıcı uygulamaya son vermek amaçlanmıştır. Yasanın 7. maddesi iş yerinde kişilere yönelik

---

<sup>36</sup> A.g.e.s:253

herhangi bir ayrımcılığın olmayacağını belirterek, istihdam olanaklarının eşit olarak dağıtılması, bireylerin bu olanaklara eşit olarak ulaşabilmesi için önlerindeki bariyerlerin ve engellerin kaldırılmasına yönelik eylem ve prosedürler oluşturulmuştur. Bu eylemin çıkış noktası ise ‘pozitif ayrımcılık’ veya ‘affirmative action’ olmuştur.<sup>37</sup> Pozitif ayrımcılık bu noktada herhangi bir kişiyi, alıkoyma veya yasaklamak yerine, eşitliği sağlayacak seviyede uygulamaların geliştirilmesine yönelik eylemler bütünüdür.

Kadınların çalışma yaşamında yaşadıkları ayrımcı uygulamalar, erkeklerle aynı işte, eşit yükte çalışmalarına rağmen daha düşük ücret almaları gibi sorunlar 1902 yılında Washington’da toplanmaya başlayan uluslararası kadınlar kongreleri gibi platformlarda konuşulmaya başlamıştır. 12 Uluslararası Kadınlar Kongresi’nde Corbett Ashby “Kadınların serbestçe ve tam anlamıyla gelişimini istiyoruz. Yeni olsun eski olsun bu gelişime ket vuran geleneklerin engellemelerine karşı savaşağız. Erkek ve kadınlara serbest ve eşit eğitim olanakları istiyoruz. Yasalar önünde eşit, iş yaşamında ayırım gözetilmeksizin aynı özgürlükleri istiyoruz” sözleriyle kongrenin açılışını yapmıştır. Bu kongreye ev sahibi yapan Kadınlar Birliği ise 7 Şubat 1924’te İstanbul’da kurulmuş bir örgüttür. O tarihlerde madencilik sektöründeki yasak, cumhuriyetin ilk uygulamalarından biriydi.

Pozitif ayrımcılık terimine geri dönecek olursak, Anayasa’nın 10. Maddesi’ndeki eşitlik ilkesini inceleyerek başlayabiliriz:

*“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile mahul ve gaziler için alınacak*

---

<sup>37</sup> Erişim kaynağı <https://plato.stanford.edu/entries/affirmative-action/>, erişim tarihi:15 Ağustos 2019



*tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olamaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”*

Maddede geçen kadınlar ve erkekler eşittir, bu eşitliğe yönelik alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olamaz ifadeleri pozitif ayrımcılığın temellerini oluşturan ifadelerdir. Bu ifadeler 2004 yılında AB uyum standartları altında yapılmış bir düzenlemedir. Eşitlik ilkesi hukuki anlamda yatay ve dikey eşitlik olarak karşımıza çıkar. Yatay eşitlik herkese eşit imkânların sunulması gerektiğini sağlayan önermedir. Dikey eşitlik ise, farklılıklara uygun olarak herkesin olanaklardan eşit olarak faydalanabilmesini sağlayan önermedir. Bu kapsamda 10. Maddenin ilk önermesi yatay eşitlik, eşitliğe engel olmayacak koruyucu tedbirler ise dikey eşitliği kapsamaktadır. Kısaca eşitlik sadece eşit uygulamalara tabi tutmak değil, eşit faydalanmaya da odaklanmak anlamına gelmektedir. İş hukuku kapsamında incelendiğinde ise eşitlik ilkesi eşit işlem yapmayı belirtmektedir. Fakat 4857 nolu kanunda işçi, işverene göre statü ve maddi olarak daha zayıf konumda olduğu için sosyal devlet yapısına bağlı olarak koruyucu maddeler de eklenmiştir. İş Kanununun 5. maddesi “Eşit Davranma İlkesi” başlığı altında, işverenin eşit işlem borcunu kapsamlı bir biçimde düzenlemiştir. Birinci fıkrasında temel ilke belirlenmiştir “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapılamaz.”

İş Kanunu madde 5. fıkra 3 hükmüne göre “İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz.”

Aynı maddenin 4 ve 5. fıkraları uyarınca da “Aynı ve Eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz.”

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun 26. maddesinin 3 fıkrasına göre de “Kuruluşlar, faaliyetlerinden yararlanmada üyeleri arasında eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasaklarına uymakla yükümlüdür. Kuruluşlar, faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetir.”

Bu maddeler altında değerlendirildiğinde iş kanunu eşitlikçi olmakla birlikte, ayrımcı uygulamaları engellemek için, her alanda adil uygulamaları yaymak için pozitif ayrımcılığa dayalı bir eşitlik ilkesine sahip denebilir. Eşitlik ilkesinde eşit uygulama ve işlemlere tabi tutmaktan ziyade değer ve yüklerin dağılımında dağıtıcı adaleti baz alan bir kavramsal köken bulunmaktadır. İnsan onuru burada temel kıstası oluşturmaktadır. İş hayatında ise bu eşitliğin ve pozitif ayrımcılığın uygulanması, o iş grubu için gerekliliklere, kalifikasyonlara sahip olunması durumunda erkek aday yerine kadın adayın tercih edilmesidir. Yani pozitif ayrımcılık, kadın aday kriterleri karşılamıyorken, kadın adayı istihdam etme anlamına gelmemektedir.

4857 nolu iş kanununa geri dönecek olursak, yasada bulunan her yaşta kadının yer altı işlerin çalışması yasaktır ibaresinin iki temel dayanağı vardır: İlk dayanak yer altı işleri tehlikeli olduğu için kadın korunmalıdır. İki, kadın fiziksel olarak güçsüz olduğu için bu işleri yapmaya uygun aday değildir. Bu düşünceler pozitif ayrımcılıkla birlikte savunulmaktadır. Fakat pozitif ayrımcılıkta korumacı tavır, haksızlığa karşı önleyici uygulamaları içerirken, kadını doğrudan bir iş alanında yasaklamak korumacılığın ötesine geçmektedir. Bu durum madencilikteki sorunların temel kaynaklarından biri olan kötü çalışma koşullarının, bunun yanında erkek şiddeti ve baskınlığının giderilmesi yerine, kadını tamamen yasaklayarak çözüm üretmektedir. Kadının herhangi bir alandan

tecavüze uğrar, şiddet görür veya yapamaz, zayıf kalır gibi düşüncelerle yasaklanması ise hegemonik erkeğin koruyucu yönünün ortaya çıkmasından ileri gelmektedir. Kadının yasaklanması değil, ancak ve ancak tecavüzün önlenmesi ve tecavüzcünün cezalandırılması madende gerçek bir çözüm olabilir.

17. yüzyıla bakıldığında dokumacılık sektörü gelişmeye başlamış ve geleneksel olarak zaten dokuma işlerini bilen kadınların emeği değerlendirilmeye başlanmıştır. Zaman içinde gelen endüstri devrimiyle kadınlar iş hayatının ve emek gücünün bir parçası olmuş ancak bu sefer de düşük ücret, kötü uygulama, iş alanında sınırlama gibi ayrımcı uygulamalarla karşılaşmışlardır. Endüstri devrimiyle birlikte, erkeğin işgücüne daha fazla katılması, ekonomik yönden erkeği daha güçlü kılarken, ev ve iş yaşamının daha keskin bir şekilde ayrılması kadını erkeğe daha bağımlı hâle getirmiştir. Bunun yanı sıra, kadını iş yaşamında toplumsal cinsiyete dayalı bir şekilde istihdam etmek, patriarkal kapitalist sistemin ürünüdür. Bu bağlamda, madencilik sektöründe yer altında kadınların çalıştırılmasının yasaklanması patriarkal kapitalist sistemin bir ürünüdür.

‘Kadın işi’, ‘erkek işi’ kavramlarının üretilmesi, kadının işgücü piyasasında ancak izin verilen alanlarda yer alması ancak piyasa talepleri doğrultusunda bu kavramların bazı noktalarda ‘esneklik’ gösterdiği anlaşılmaktadır. Örnek olarak, eğer işgücü talebi yoğunsa, kadınlar ve çocuklar ‘erkek işi’ olarak görülen bir alana rahatlıkla dahil edilebilmekte, erkeklerle aynı işler yaptırabilmektedir. Öte yandan, talep ne kadar fazla olursa olsun, erkekler ‘kadın işi’ olarak görülen sektörlerde yer almamaktadır. Elbette buna, terzilik, aççılık, berberlik gibi sınırları belli iş gruplarını katmıyorum. Burada değinmek istediğim nokta, işgücü piyasası normlarının erkeklere göre işlemedir. Ev içi temizlik hizmetleri her ne kadar yoğun talep olsa da erkek bir işçi bu alanda çalışmamaktadır. Öte yandan, kadınlara bakıldığında ise ‘sıva ustalığı’ yapanlar bile görülmektedir. Burada genel olarak ‘erkek işi’ olarak adlandırılan iş grupları, kadınlar açısından onur kırıcı olmamakla birlikte aksine ‘erkek gibi kadın’ denilerek gurur

duyulacak bir ifade oluşturmaktadır. Fakat aynı şey erkekler için geçerli değildir. Bazı iş grupları erkekler açısından gurur kırıcı olabileceği için veya yatkınlıkları olmayacağı düşünüldüğü için erkekler hiçbir şekilde dahil olmamaktadır. Pozitif ayrımcılık tam da buna benzer meselelerde karşımıza çıkmaktadır. 15 yaşında kız çocuğunun okuldan alınarak babasına tarlada yardım etmesi adaletsizliktir, insan onuruna aykırıdır. Burada pozitif ayrımcılık kapsamında herkesin zorunlu eğitim hakkını tamamlayabilmesi için uygun olanaklar sağlanmalıdır. Öte yandan inşaat ustası eşine yardım eden bir kadının, madenden yasaklanması, hegemonik erkekliğin bakış açısının eseridir. Madende vardiyalı olarak yeraltı veya tünel işlerinde çalışmaları gereken mühendisler, ‘yeraltında çalışabilir’ sertifikasıyla bu uygulamaya karşı hareket edebilmekte ve birkaç saat yer altında kalmaktan ziyade düzenli olarak yerin altında, vardiyalı bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu durumda yasanın bakış açısında tezatlar oluşmaktadır.

Sonuç olarak, pozitif ayrımcılığın temel bakış açısı, yapısal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için ve adaleti sağlamak için, dezavantajlı gruplara öncelik vermektir. Kadını herhangi bir iş alanından yasaklamak, korumaya çalışmak pozitif ayrımcılık kapsamında değerlendirilmemektedir.

#### IV. YÖNTEM

Peki madenci kadınlar neden benim araştırma konum olmuştu? Çıkış noktam sanki hiç olmamış gibi yapılan, yokmuş gibi görülen, ‘öteki’nin gizli kalmış deneyimini merak etmek oldu. Madencilik sektöründeki kadınların durumu temel olarak bundan ibaretti. Hem tarihi olarak hem günümüzde kadın hangi statüde çalışırsa çalışsın, maden ve kadın kelimeleri çok yan yana gelmiyor ve birbirlerine yabancı kalıyorlardı. Halbuki iki grubun da birbiriyle yakın ilişkisi bulunmaktaydı. Araştırma konusunu seçmem bu bağlamda, tez danışmanım Doç. Dr. Emel Memiş Parmaksız’dan aldığım Çalışma Yaşamında Kadın dersinde yaptığımız tartışmalar sonucu oluşmuştur.

Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel yöntemin kullanılma sebepleri ise araştırma amacına uygunluğu ve araştırma kitlesine daha rahat erişim sağlaması olmuştur. Deneyim açıklamak, özne inşa süreçlerini incelemek, konuşulmayan şeyleri dile getirmek aktarıma dayalı bir ilişkiyi incelemek demektir. Böylelikle hem deneyimin kendisi ve deneyimi aktarma yöntemi incelenmiş olacaktır. Deneyimin kendisi yoruma açık olduğu kadar, nasıl aktarıldığı da yoruma açık bir alandır. Bu sebeple deneyim temelli bir çalışmada tarafsızlık değil- ki pozitivist araştırmaların tarafsızlığı da tartışmalıdır- yorumlama ve öznel değerleri içselleştirerek bir analiz gerçekleştirmektir. Bu durum aslında yukarıda bahsettiğim psikolojik özelliklerle de bağlantılıdır. Birçok araştırmacı ister istemez, farkında ya da farkında olmadan, kendi deneyimleri doğrultusunda, kendisini etkileyen olaylar ve durumlara yönelerek araştırmasını şekillendirmektedir. Aslında kendi özel alanında yaşadığı deneyimlerin toplumla, iktidarla nasıl bir etkileşim gösterdiğini araştırmanın içine doğrudan veya dolaylı olarak katmaktadır. Nitel araştırma özel alan deneyimlerine değer veren farklı sosyal gerçekliklere dayalı olan bir yaklaşım olmuştur.

Feminist teoride ise bu durum ‘deneyimi görünür kılmak’ olarak adlandırılmaktadır. Joan Scott Evidence of Experience adlı çalışmasında deneyimin önemini şöyle aktarır:

*“Bilgi, görme gücü aracılığıyla kazanılır; görme gücü ise saydam nesnelere dünyasının doğrudan farkına varılmasıdır. Bu kavramsallaştırma görünür olan ayrıcalıklıdır; yazmak da onun hizmetine sunulmuştur. Görmek bilmenin başlangıç noktasıdır. Yazmak ise yeniden üretimdir, aktarımdır, (görsel, içgüdüsel) deneyim yoluyla kazanılan bilginin iletişimidir.”*

Raymond Williams’a göre deneyim bireylerin var oluşunu kuran, varlıklarının ya da bilincinin oluşturulmasına giden yoldur. Aynı zamanda bilincin sonradan etkilediği bir materyaldir. Williams burada deneyimi içsel ve dışsal olarak açıklamaktadır. Fakat burada deneyimle birlikte öznenin otoriteyle ilişkisine yönelik soru sorma noktası kaçırılmaktadır. Özne inşa sürecini kapsamlı bir şekilde ele alabilmek için deneyimin otoriteyle nasıl ilişki içinde olduğunu anlamak ve dolayısıyla toplumsal varlık ve toplumsal bilinci bu yolla analiz etmeye çalışmak gerekir. Fakat bu durum, deneyimin kendisinin bir otoriteye dönmesine izin vermeden yapılmalıdır. Deneyim tek noktadan bakıldığında, tekleştirici bir yapıya bürünerek diğer alt deneyimleri kapsayarak kendi içinde bir otoriteye dönüşebilmektedir. Örnek olarak sınıf bilincinin altında kadın, cinsel yönelim gibi unsurların bulundurulmasıdır. Araştırmamın iki temel sorusu bulunmaktadır:

Osmanlı’da çalışan madenci kadınların hikayeleri nasıl görünmez oldu? Bu görünmezliği oluşturan sebepler, günümüzde madencilik sektöründe çalışan kadınların deneyimlerini nasıl etkilemişti ve görünmez yapmıştı? Araştırma kapsamında 15 kadın maden mühendisi ve 4 kadın maden işçisi ile görüşülmüştür. Görüşme yapılan iller Ankara, Adana, İstanbul ve Zonguldak olarak, kartopu örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Araştırma nitel bir araştırma olup, temel yöntem olarak ‘derinlemesine görüşme’ seçilmiştir. Görüşme yapılırken anket gibi önceden hazırlanmış bir soru formu uygulanmamıştır. Görüşmeler önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış bir soru formuyla gerçekleştirilerek, görüşme akışına göre sorular şekillendirilmiş veya görüşmenin akışına göre kendiliğinden diyaloglar oluşmuştur. Görüşmeler yaklaşık 30-45 dk arası sürmüştür.

Araştırmanın nitel yönü ağırlıklı olduğu için, araştırmacı grupla arkadaşlık bağı geliştirilmiş ve iletişim birden fazla kez sürdürülmüştür.

Kartopu örneklem yöntemiyle ilgili Roger Vallance farklı bir yaklaşım getirmiştir: *“Bu ne bildiğin değil kimi bildiğindir. Bir anlamda bu çığ gibi büyümeye benzer bir durumdur aynı derecede ya da daha bilgilendirici olabilecek kimi kişileri belirtebilecek bir araştırma katılımcısını kullanmak... Kartopu örneklemede olduğu gibi örneği genişletmek yerine burada önerilen bireyin olası araştırma katılımcılarıyla etkileşime girebileceği alana ilk önemli girişi yapması için bireyin bağlantılarını ve ilişkilerini kullanmaktır.”* Araştırmada kartopu örneklem yöntemini belirtildiği şekilde kullandım.

Nitel araştırmanın esnekliği sayesinde bu sektörde çalışan kadınlara ulaşmak kolaylaştırıcı bir etken olmuştu. Madencilik sektöründe çalışan kadınlara ulaşmak için önce beni ulaştıracak kilit kişileri yani ‘erkekleri’ bulmak zorunda kaldım.

Kartopu örneklem yöntemini oluşturmak için izlediğim adımlar aşağıdaki gibidir:

- Yakın çevre bağlantıları bulmaya çalışma: İlk olarak yaptığım uygulama yakın çevremde bulunan kişilere madencilik sektöründe çalışan tanıdıkları kişiler var mı diye sormak ve maden mühendisi amcamla iletişime geçmek olmuştu. Amcamın yönlendirdiği kişi ayrı bir erkek mühendis olmuş fakat o kişi aracılığıyla kadın çalışanlara ulaşamamıştım. Öte yandan iş arkadaşım aracılığıyla yine bir erkek maden mühendisi ve erkek bir siyasi parti görevlisine yönlendirilmişim.
- Erkek çalışanların yönlendirdiği kişiler ile görüşme: İş arkadaşımın yönlendirdiği maden mühendisi aracılığıyla bir meslek örgütüyle irtibata geçme fırsatı buldum. Meslek örgütünün yönlendirmesi sayesinde de İstanbul’da örgütte gönüllü çalışan kadınların telefon numalarına ulaşip, İstanbul’da bir görüşme gerçekleştirmek için planlamalara başladım. Siyasi parti görevlisi aracılığıyla ise, Ankara’da bulunan maden işletmesinin müdürüyle iletişime geçip, çalışan maden mühendisleri bilgisi

olduğunu öğrendim ve Ankara'da yapacağım saha çalışmasının planlamalarına başlamış oldum.

- Kadınlarla buluşma: İlk olarak Ankara'da saha çalışması yaptım ve 2 maden mühendisi ile görüştim. Görüştüğüm maden mühendisleri beni İzmir'de ve Ankara'da başka kadınlara ulaşabileceğim işletmeleri belirttiler ancak zaman kısıtım olduğu için bu işletmeleri saha çalışmama katamadım. İstanbul'da görüştüğüm maden mühendislerinden ise Adana'da ve Zonguldak'ta çalışan kadınları doğrudan tanıdıklarını ve doğrudan irtibat kurmamı sağlayabileceklerini belirttiler. Böylelikle araştırmamın Zonguldak ve Adana ayağını oluşturmuş oldum. Özellikle Adana'da işçi statüsünde kadın çalışanların doğrudan iletişim bilgilerine ulaşmak, çalışmaya işçi kadınları dahil edebilmem adına büyük kolaylık sağlamış oldu.

Yöntemin uygularken elde ettiğim en önemli verilerden biri madende kadınların ulaşılması zor bir kesim olmasıydı. Bu durum karşıma hem yöntem hem de bir bulgu olarak çıkmıştı. Madencilik sektöründe çalışan kadınlar 'ulaşılması zor grup'tu.<sup>38</sup> Araştırma grubuna erişim, yöntemin temel belirleyici unsurları arasındadır. Araştırmacının nasıl erişim sağlayacağı, kendini o grupla birlikte nasıl konumlandıracağı araştırma sürecinde deneyimlenerek öğrenilmektedir. Ulaşılması zor yani gizli veya ulaşılması zor olarak adlandırılabilir gruplar, genel olarak seks işçileri, evsizler, kimsesizler, illegal göçmenler gibi nerede var olduğu tam olarak tespit edilemeyen ama aslında öte yandan devlet otoriteleri tarafından bilinip, açığa çıkarılmayan gruplar olarak görülmektedir.<sup>39</sup>

---

<sup>38</sup> L. Berg, B., Lune, H. (2019), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, s: 203-208, Pearson Yayınevi

<sup>39</sup> Atkinson, R., Flint, J. Accessing Hidden and Hard-to-Reach Populations: Snowball Research Strategies, Social Research Update, Issue:33, 2001, University of Surrey.



Madencilik sektöründe çalışan kadınlar iki temel noktada ‘erişimi zor’ gruplar olarak değerlendirilebilir. İlk olarak madencilik sektöründe çalışan kadınlara ulaşmak için önce mutlaka aşamalı olarak birkaç erkekle görüşmem gerekti. Araştırmam süresince siyasi parti çalışanlarından ve meslek örgütlerinden destek aldım ve ilk aşamada görüştüğüm kişiler mutlaka erkek oldu. Sonraki süreçlerde ise ‘şurada şu kişiyle görüş, şurada kadın çalışan vardır’ diye yönlendirme yaptıklarında yine öncelikli olarak erkeklerle görüşmek zorunda kaldım. Hiçbir zaman doğrudan ve kolay bir şekilde bir kadına ulaşamadım. Önce beni maden işletmelerine yönlendirecek erkekler buldum. Bu işletmelerde ve alanlarda kilit konumlarda yine erkekler olduğu için oraya gitmek ve görüşme yapabilmek için de yine erkeklerle görüştüm. Kadınlara ulaşabilmek için ek olarak bir işletme müdürü, bir gazeteci, iki meslek örgütü görevlisi, bir işletme doktoru ve bir milletvekili ile görüştüm. Bu kadınların deneyimlerini önce erkeklerin ağzından dinlememe sebep oldu hatta işverenin kadın çalışanlara bakış açısını da daha iyi anlamamı sağladı. Araştırmayı planlarken kadınlara ulaşmanın bu kadar zor olacağını veya tekrar tekrar erkek görevlilerle görüşmek zorunda kalacağımı düşünmemiştim. Madende kadını ‘erişimi zor’ bir grup olacağını öngörememişim. Araştırma süresince elde ettiğim deneyimler sonucu, en az 3 aşamalı şekilde erkeklerle görüştüğümüzden sonra bir kadınla görüşme sağlayabildim. Madende kadını görünmez ve erişimi zor yapan ikinci temel husus ise Zonguldak bölgesi özelinde elde ettiğim bilgidir. Zonguldak bölgesinde hâlen kaçak maden ocakları işletilmektedir. Bu kaçak maden ocaklarının iki tipi bulunmaktadır: İşyeri görünümlü, profesyonel çalışan fakat ruhsatı olmayan ocaklar; diğeri ise ailelerin kendi bahçe ve arazilerinde gelir elde etmek için kendi imkânlarıyla açtıkları küçük çaplı ocaklar. Bu ocakların bulunduğu ortak nokta ise, bugün hâlen kadınları ve çocukları çalıştırmaları olmuştur. Aile ocakları kendi aile fertleriyle birlikte toplu olarak çalışırken, ruhsatsız işletmeler bölgede, kırsal kesimde yaşayan kadınları çalıştırmaktadır. Bu yasaklı yani illegal olma durumu, o kesimi erişimi zor yapmaktadır. Çünkü kendileri eğer

bu ve benzeri araştırmaya katılarak kaçak maden ocağında çalıştıklarını beyan ederlerse, geçim sağladıkları yer tehlikeye girecek demektir. Bu durum, kadın işçilerin kendilerini özellikle gizlemelerine neden olmaktadır. Zonguldak ziyareti yaptığım sürede, görüştüğüm kadınlara kaçak çalışanlarla iletişime geçip geçemeyeceğim konusunu sorduğumda, durumun tehlikeli olabileceğini, çünkü silah taşıdıklarını ve onların özellikle kendilerini gizlediğini öğrendim.

Araştırma süresince etik kapsamında görüşmeciler 18 yaş üstü kişiler olarak seçilmiştir. Araştırma gizliliği açısından hangi illerde görüşme yapıldığı bildirilmiş, fakat sayısı oldukça az olan kadınların olası bir zarar görmemesi ve hedef hâline gelmemesi için hangi mühendisin/işçinin hangi şehirden olduğu belirtilmemiş, gizli tutulmuştur. Yine etik ve gizlilik kapsamında herhangi bir katılımcının veya araştırmaya katkıda bulunan ikincil kişilerin (meslek rgt yeleri, siyasi parti çalışanları, gazeteciler vb.) isimleri bildirilmemektedir.

Sonuç olarak madencilik sektöründeki kadınlar, hem sektörün yapısının erkek baskın olması nedeniyle hem de bölgeye has gelişen hukuki meseleler nedeniyle, erişimi zor gruplar olarak değerlendirilebilir.

Özetleyecek olursak, araştırma yntemimin nitel dayanakları şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırmanın ‘deneyim’ler aracılığıyla görünmez olanı görünür yapması: Birbirleriyle hem tarihsel hem iktisadi olarak yakın ilişkileri bulunan iki kesimin- kadınlar ve maden- bu ilişkilerinin bilinmemesi ve bu durumun deneyimi görünür yaparak değiştirilmesidir.
- Araştırma grubunun ‘erişimi zor’ grup olması: Kartopu rneklem yöntemi hem araştırma grubuna erişimde hem de araştırma grubunun kendisinin genişletilmesinde kullanılmıştır. Madencilik sektöründe çalışan kadınlara-

özellikle işçi statüsünde olanlar- erişmek aşamalı olarak ve başka erkekler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulguları analiz etme yöntemim ise yarı yapılandırılmış soru formu aracılığıyla belirlediğim temel temalara dair (iş kazaları, vardiya/mesai sistemler, ücret farklılıkları, işe alım süreçleri, sosyal güvence sistemi vb.) deneyimleri derlemek oldu. Günlük yaşam ve madende geçirilen sürelerle dair sorduğum sorularla diyaloglar görüşmecinin anlattıklarıyla şekillenmiş ve müdahale edilmemiştir. Bu görüşmelerden alınan ses kayıtlarında deneyim içeren sorulara verilen cevaplar tekrar dinlenerek ortam kavram/kategori bulmaya çalışarak gruplandırılmıştır.

Madende kadına yönelik şiddet, ortamın dönüşümü gibi başlıklar bu çalışmalarla oluşmuştur.

## **V. ARAŞTIRMA BULGULARI**

### **V.I. MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN KADINLARIN İSTİHDAM ŞEKİLLERİ VE KOŞULLARI**

#### **V.I.I. KADINLARIN MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM EDİLME YÖNTEMLERİ VE SEKTÖRDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR**

Madencilik sektörü erkek baskın bir sektördür. Hem işçi hem mühendis olarak genellikle erkeklerin çalıştığı bir alan olmakla birlikte ‘erkek işi’ olarak görülür. Bu sebeple kadınların bu sektörde var olmaları kapitalist-patriarkal sistemin izin verdiği ölçüde gerçekleşmiş yani kadının işgücüne madencilik sektörü bazında nasıl katılacağı belirlenerek bir nevi küçük oranda izin verilmiştir. Madencilik sektöründe bu izin verilmiş koşullara bile erişmek kadınlar için ayrıca zorlayıcı olmuştur. Görüştüğüm mühendis ve işçi kadınlardan nasıl o şantiyede/işletmede çalışmaya başladıklarını sorduklarımda ağırlıklı olarak şu yönde cevaplar aldım: Mühendis kadınlar tanıdık veya yakınları (intimate) aracılığıyla (eş, öğretmen ya da baba gibi erkek figürlerdir) maden ocağındaki işlerine başladıklarını belirtmişlerdir. İşçi kadınlar ise madene kadın işçi alım yapılacağını duyduklarında özellikle ekonomik zorluklara dayalı sebeplerle çalışmaya başvurduklarını belirtmişlerdir. Fakat bu süreçler detaylı incelendiğinde, kadınların uzun süre kendi alanlarında işsiz kaldıkları, işe alınmadıkları, iş ilanlarında özellikle ‘erkek aranıyor’ tercihlerinin olduğu anlatılmıştır. İşe alım süreçlerini detaylı inceleyecek olursak, karşımıza işverenler açısından iki temel ayrımcı uygulama çıkmaktadır:

- Erkek işi olarak görülen bir alan olduğu için kadının tercih edilmemesi
- İşe girmek için tanıdık erkeklerin aracı rolü üstlenmesi (İstihdam edilen kadının işe bağlılığının garanti altına alınabilmesi için şantiyede çalışan mühendis erkeklerin eşlerinin tercih edilmesi)

İlk maddeyi yakından inceleyecek olursak, maden mühendisi kadınlar işverenlerin kendilerine ‘Sen kadınsın, nasıl yapacaksın burada?’ düşüncesiyle hareket ederek özellikle iş görüşmelerinde zorlayıcı sorular sorduklarını, çoğu zaman iş görüşmelerine çağrılmadıklarını aktarmıştır.

İlk gittiğim işletmede 2. görüştüğüm maden mühendisi kadın bu durumu şu sözlerle ifade etti:

*“Diğer sektörlere göre kadın olmak daha zor. İş bulma anlamında da zor. Direkt mesela neden okudunuz, neden maden mühendisliği seçtiniz o kadar erkek varken? Zaten ben hiç iş araştırma ,cvmiş hiç uğraşmadım. Ama bulunan arkadaşlarımdan biliyorum hep erkek işte askerliğini yapmış, şu kadar tecrübeli erkek mühendisler arıyoruz. Okurken mesela okuduğum okulda neden bunu tercih ettin, neden maden mühendisliği. Mesela hani kızların gittiği bölümler var, gıda mühendisliği olur, endüstri mühendisliği olur, neden maden mühendisliği? Direkt mesela şu algı oluşuyor: Acaba ailede de mi var? Maden ocağı olur vs. Bu gibi sorularla çok karşılaştım ve gerçekten çok bunaldım, hayır demekten, inandırmaktan. O yüzden biraz daha zorlu bir süreçteyiz bu iş aramalar, iş yerindeki tutumlar. Ben ama işyerinde hiç sorunla karşılaşmadım. Ama arkadaşlarım özellikle çok zorlanıyorlar. Şu anda işsiz bir sürü kadın maden mühendisi arkadaşım var. İlanlarda hep erkek arandığı için. Bu sebeple kendi işlerini bile yapamıyorlar. Düz ofis programları kullanmak için çalışıyor ya da pazarlama için özellikle kadın olsun diye şirketlerin pazarlama bölümlerinde çalışanlar var. O yüzden ben şanslı hissediyorum.”*

Görüştüğüm 5. kadın maden mühendisi işe girme sürecini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

*“Ben mesela hep erkek maden mühendisi ilanlarına başvurduğum, öyle girdim işe. İlanda tabii açıkça erkek maden mühendisi aranıyor diye yazıyor. Onların bakış açısına göre orada ilkokul mezunu mavi yakalarla, pislikte çamurda kışın soğukta mücadele edemezsin diye düşünüyor yani. Kafalarında minnoş bir kız çocuğu imajı var hele yeni*

mezunsan falan. Direkt uğraşmak istemiyorlar. Kadınların gücünün farkında değiller. Hep gözlerinde çaresiz. Sahaya bıraksan kendisi nereye gider bilemez, kamyonet kullanamaz. Ben mesela İTÜ'den mezunum. 3-5 tane kadın vardı. Kadınlara mesleğini yapması zor geliyordu, niye gideyim uğraşayım diye. Ama ben öyle değilim. Hep mesela ispat etmeliyim kafasında oldum. Stajda da mesela bütün arkadaşlarım 15 gün yapıp bitirme derdindeydi. Ben 1 ay her gün ineceğim yerin altına diyordum... Bu taş ocağına girme sürecim de ben hiç kimsenin aracılığıyla girmek istemedim. Ama bakıyorum ilanlar hep askerliğini yapmış erkek adaylar. Sallamadım hepsine başvurduğum, biri döndü. Görüşmeye gittim. 'Biz aslında erkek arıyorduk da görüşmek istedik' dediler. Hatta birkaç erkek adayla birlikte girdim görüşmeye. İşte hep şey dedim. Seviyorum mesleğimi, erkeklerden daha iyi yapabileceğimi düşünüyorum. Şunu yapabilir misin diyorlar niye yapmayım ki diye cevap veriyorum. Sonra diyor ki kamyonet kullanır mısın, sahaya yalnız çıkar mısın? Ne farkı var dedim kullanırım, çıkarım. Gece bir kaza olsa yapabilir misin? Hiçbir farkı yok, severek yaptığım için işi dedim hep...Sonra ilk görüşmeden sonra bayağı bir aramadılar birkaç hafta. Sonra aradılar tekrar görüşmek istediler. İşte 'Biz düşündük taşındık, benim de kızım var mezun olacak. İlerde cinsiyetinden dolayı senin durumunda olsun istemedik, böyle bir şey düşünmemiz çok yanlış. Sen de mesleğini yapmalısın. İlerde benim kızım da mesleğini neden yapamasın.' falan dediler. Ama iki tane mühendis aldılar. Yine de tam güvenemediler. Benim yanıma bir de erkek aldılar. Normalde bizden önce bu işe tek erkek bakıyormuş. Sonra bu sefer kadın arkadaşın gelir mi işe diye sormaya başladılar. Başta mesela sevindiler, söyledim bir arkadaşımı. Sonra mesela 'ya onlar da hemen hamile kalıyorlar, gidiyorlar' demeye başladılar."

İş ilanlarına örnekler aşağıda sunulmaktadır:

### Görsel-3

İstanbul Çatalca, Tekirdağ Saray, çorlu ve Kırklareli ' de bulunan kırma-eleme tesisinde çalışacak Maden Mühendisi.

\* (taş ocağı) açık sistem, kademeli olarak çalıştırabilecek,

\* Taş ocağı deneyimi bulunan Maden Mühendisi istihdam edilecektir.

\* Askerliğini yapmış.

*Kaynak: yenibiris.com*

### Görsel-4

• Üniversitelerin Maden Mühendisliği bölümünden mezun,  
• Üstlendiğimiz Maden Ocakları Projeleri ve DSİ projelerinde Malzeme ocakları için ruhsat işlemlerini takip edecek ve Daimi nezaretçi olarak çalışabilecek,  
• MS Office programlarına hakim,  
• B sınıfı ehliyeti olan ve aktif araç kullanabilen,  
• Şantiyede ikamet edecek,  
• Seyahat engeli bulunmayan,  
• Ekip çalışmasına yatkın,  
• Askerliğini tamamlamış ...

#### Aday Kriterleri

Sürekli / Tam zamanlı  
Tecrübeli ya da tecrübesiz adaylar  
Üniversite(Mezun)

### Görsel-5

MADEN MÜHENDİSİ Üniversitelerin Maden Mühendisliği- Bölümlerinden Mezun Madencilik Sektöründe Özellikle Endüstriyel Hammaddeler Üretiminde Tecrübesi Olan (Kırma, Öğütme, Eleme) Analitik Düşünebilen Ve Problem Çözme Becerisine Sahip, Çözüm Odaklı Yoğun İş Temposuna Ayak Uyrurabilecek Vardiyalı Çalışabilecek İngilizce Bilen Askerlik Hizmetini- Tamamlamış 35 Yaşını Geçmemiş En az 3 Sene Tecrübesi Olan Aydın/çine'de ...

#### Aday Kriterleri

Sürekli / Tam zamanlı  
En az 3 yıl tecrübeli adaylar  
Yapıldı  
Üniversite(Mezun)

*Kaynak: kariyer.net*

*Kaynak: kariyer.net*

İlanlardaki ortak nokta, erkek aday demeye gerek bile görmeden doğrudan ‘askerliğini tamamlamış’ adaylar özelliği ekleyerek yayınlanmaları olmuştur. Görüştüğüm 1. erkek maden mühendisi ilanlarda doğrudan erkek kelimesinin geçmeyişi şu şekilde açıklamıştı:

*“Sadece erkek aday yazan ilanlar filtrelenerek yayınlanmıyor. Bay/bayan yazılmak zorunda. Ama bu sefer de onu kaldırıp, aşağıda sadece şey yazıyorlar: Askerliğini tamamlamış. Yukarıda baksan erkek demiyor ama askerliğini tamamlamış yazıyor aşağıda.”*

Yaptığım görüşmeler sonucu, bu cinsiyetçi iş ilanları aynı zamanda mühendis kadınların örgütlenmesinin ilk aşamasını oluşturmuştu. Bir mühendis kadının, meslek örgüt üyesi kadınlarla oluşturduğu whatsapp grubu, cinsiyetçi iş ilanlarına karşı dile getirilen

rahatsızlıklar, örgütler içinde kadın çalışmaları ve cinsiyetçilikle mücadele birimlerinin kurulmasının temel taşı olmuştu.

Türkiye'nin neredeyse ilk maden mühendislerinden sayılacak kişi ise işe girme sürecini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

### 3. maden mühendisi

*“Ben 1974 İTÜ mezunuyum. Hocam beni bir işyerine gönderdi. ‘Size bir öğrenci gönderiyorum, çok iyi.’ diyerek. Ben de gittim görüşmeye. Tabi adam beni görünce şaşırdı, ‘Aaa e sen kızmışsın dedi.’ hemen hocamı aradı. ‘Sen bize kız göndermişsin, nasıl yapacak bu madende?’ dedi. Sonra beni geri gönderdiler. Tamam sonra ben işimi severek yaptım, çok mutlu oldum ama çok mücadele ile de yaptım. Benim sekreterim erkekti. Arayanlar isimimden dolayı hep .... Bey’le görüşmek istiyoruz diyorlardı. Uğraşıyordum.”*

Görüştiğim 7. maden mühendisi kadının işe girme sürecinde, mülakat sorularına dair anlattıkları korkutucu düzeydeydi:

*“İş görüşmesine gittiğimde şu soruyu sordular bana: ‘Yer altında girdin, bir tane maden işçisi sana tecavüz etmek istedi, ne yapacaksın?’ dediler. Ben de ‘Siz de yerin altına giriyorsunuz, size de tecavüz edebilirler.’ dedim. ‘Niye böyle bir şey yapınlar ki?’ diye karşılık verdi.”*

Kadınların aktardıkları tüm bu deneyimler aynı zamanda görüştiğim erkeklerin ağzından da doğrulanıyordu. Birçoğu madendeki kadınları araştırıyorum dediğimde, ‘Maden, kadın için zor bir alan. Kadın yapamaz, olmaz.’ diyerek cevap verdi. Halbuki yapan kadınlar vardı. Üstelik kendileri de kadınlarla birlikte çalışan kişilerdi. Bu erkekler aynı zamanda yasadaki yasağın kadınları korumak için gerekli olduğuna inanıyorlardı.



Hâlbuki yasanın izin verdiği ölçüde bile kadınlara madende çalışma imkânı verilmemektedir.

Uygulamalar sadece işe almama konusuyla sınırlı değildi. Bazı mühendis kadınlar yaşam koşullarını düşününce madende çalışmaktan vazgeçiyor veya maden şantiyesinde çalışmaya geçici bir iş gözüyle bakıyorlardı. Zorlu iş arama süreçlerinden sonra bu durum pek de yadırganamazdı. Kadınların ve erkeklerin iş bulma süreleri farklıydı. Kadınlar bu uzun ve yıpratıcı iş arama süreçlerini gördükçe, mesleklerini yapmadaki isteklerini kaybetmekteydiler.

Görüşüğüm 4. maden mühendisinin konuyla ilgili aktardıkları aşağıdaki gibidir:

*“Yani çok idealist olmak lazım. Ben o kadar idealist miyim? Düşünüyorum, değilim. Üstelik maden mühendisiyim ben.”*

Öte yandan ‘yapamaz’ denilen kadınlar, Zonguldak’ta kaçak maden ocaklarında işçi olarak çalıştırılıyordu. Bu çalışmalar iki tip ocakta gerçekleşiyordu:

- Ruhsatsız fakat şirkete bağlı maden ocağı
- Ailelerin kendi imkanlarıyla, kendi arazileri altında açtığı ocaklar

Araştırma sürecinde görüşüğüm gazeteci tarafından yapılan haber, Zonguldak’ta kadınların ve çocukların yasaya aykırı olmasına rağmen maden ocaklarında yeraltında işçi olarak çalıştırabildiklerini gösteriyordu.



#### **Kaçak ocakta 3 çocuklu bir anne**

Kaçak ocakların bazılarında 15-16 yaşındaki gençler ve kadınlar da çalışıyor. 3 çocuk annesi 47 yaşındaki P.D. de ekmeğ parası için ölümü göze alanlardan biri. Eşi D.D. (50) ve oğlu E.D.'ye (23) yardım eden P.D, 14 Şubat'ta bir haberle gündeme gelmişti. Ailelerin bazıları evlerinin bahçesi, bazıları da yakındaki ormanlık ve dağlık alanlarda açtıkları ocaklarda emniyetsiz şartlarda üretim yapıyor. D. ailesi de yüksekliği 50 ile 70

*Kaynak: Milliyet<sup>40</sup>*

### **İşte acı gerçek... İşte mecburiyet... Kaçak maden ocağında 3 çocuklu bir anne !!!**



**ZONGULDAK'ta dar gelirli bazı aileler, ampul ve el feneri ile aydınlatılan, güvenlik önlemlerinin yetersiz olduğu ruhsatsız kömür ocaklarında ölümle burun buruna çalışıp çıkardıkları kömürü satarak geçimlerini sağlıyor.**

*Kaynak: Hürriyet Gazetesi<sup>41</sup>*

<sup>40</sup> Erişim kaynağı: <http://www.milliyet.com.tr/gundem/zonguldak-gercegi-olunce-ocak-sahibi-oluyorlar-1804496> Erişim tarihi: 15 Ağustos 2019

<sup>41</sup> Erişim kaynağı: <http://www.hurriyet.com.tr/video/olumle-burun-buruna-boyle-calisiyorlar-36074073>, Erişim tarihi: 15 Ağustos 2019



*Kaynak: Pusula Gazetesi*<sup>42</sup>

Devlet otoriteleri bu tarz aileye bağılı küçük kaçak ocakları yıkmaya zorlarken, şirketlerin ruhsatsız olarak çalıştırdığı ocaklara pek yaptırım uygulamamaktadır. Bu durumu gördüğüm milletvekili ve meslek örgütü üyesi doğrulamıştır. Zonguldak'ta gördüğüm maden mühendisi kadınlar karşılaştıkları kaçak maden ocaklarındaki durumu şu ifadelerle aktardı:

#### 11. Maden Mühendisi

*“80 yaşındaki teyze silah çekti bize. Gittik jandarmayla falan ocağı patlatacağız. Kadın izin vermiyor. İnsan korkuyor da. Aileye bağılı ocaktı. Kendilerini gizli tutar onlar, pek belli etmez.”*

Sonuç olarak, patriarkal kapitalizmin uygulama örneklerinin fazlasıyla görülebileceği bir alan olan madencilikte, kadınlar, çalışabilecekken önleri kesilmekte ve engellenmektedir. Öte yandan, patriarkal kapitalist sermayedarlar ‘yapamaz’ olarak adlandırdıkları kadınları yasa dışı ve ucuz işgücü olarak kullanmaktadır. Bu durum madencilikte ‘kadın işi’, ‘erkek

---

<sup>42</sup> Erişim kaynağı: [http://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv\\_31009/iste-aci-gercek-iste-mecburiyet-kacak-maden-ocaginda-3-cocuklu-bir-anne/](http://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv_31009/iste-aci-gercek-iste-mecburiyet-kacak-maden-ocaginda-3-cocuklu-bir-anne/) , erişim tarihi: 15 Ağustos 2019

İşi' kavramlarının esnek olduğunu ileri sürmemizi sağlayabilir. Her ne kadar madencilik 'kadın işi' olarak değerlendirilmese de aynı otoriteler, istediklerinde madenin bir kadın işi olarak görülebileceğini örtük ya da görünmez sayılabilecek uygulamalarla kendileriyle çelişerek ortaya koymaktadırlar.

## V.II. VARDİYA/MESAI SİSTEMLERİ

Madencilik sektörü, birçok endüstriyel alanda olduğu gibi, hiç durmayan, sürekli işlemesi gerekli görülen bir alan olarak değerlendirilen bir sektördür. Bu sebeple işgücü 7/24 üretimi sürekli kılacak şekilde kullanılmaktadır. Yani, haftada 7 gün boyunca makineler durmamalı ve madenler çıkarılmaya devam etmelidir. Öyle ki bu çalışma sistemi, kaza olduğunda, çalışanlar kaybedildiğinde bile aksamayacak şekilde kurgulanmıştır. İş kazası bölümünde bir çalışanın bu durumdan nasıl etkilendiğini detaylı olarak paylaşacağım.

Yapılan görüşmeler doğrultusunda mesai sistemleri aşağıdaki tabloda gruplandırılmaktadır:

Görüşme Yapılan Kadın Sayısı	Haftada 5 Gün	Haftada 6 Gün	Haftada 37,5 Saat	Haftada 45 saat	Haftada 48 saat	Haftada 50 saat	Gece Vardiyasına Kalıyor/Kaldı	Hafta sonu Çalışıyor
2	X					X		X
2		X			X			X
1	X		X					X
1	X		X				X (geçici, 9 ay boyunca)	X
1	X					X		
4		X			X		X	X
4	X			X			X	X

Tablodan anlaşılacağı üzere, madende işçi veya mühendis statüsünde çalışan kadınların %53, yapamaz ve uygunsuz olarak görülen bir alanda ‘erkek patronlar ve yöneticiler’ tarafından gece vardiyalarına kalarak çalışmış; ‘şafak nöbeti’ tutmuşlardır. Aynı zamanda çalışanların %93’ü hafta sonu çalışmakta, haftalık hak olan iki günlük tatillerini hafta içi veya hafta sonu dönüşümlü olarak kullanmaktadır.

### V.III. MAAŞ ÜCRETLERİ/ÜCRET FARKLILIKLARI

Görüşülen maden mühendisleri ve işçi kadınların beyanlarında, işe ilk girildiğinde asgari ücretle çalışılmaya başlandığı belirtilmiştir. 2011-2012 dönemlerinde bu ücret 750 TL iken, 2013-2014 dönemlerinde bu ücret 1021 TL, sonraki süreçlerde 1300 TL olarak bildirilmiştir. Başlangıç aşamasında değerlendirilen mühendis ve işçi kadınlar statü farkı olmaksızın asgari ücretle çalıştırılmıştır. Asgari ücret, ağır fiziki çalışma şartlarına rağmen, sektör olarak dayatıldığı için çalışanları bu ücrette çalışmaya mecbur bırakmıştır. Görüşüğüm 8. maden mühendisi, ilk işe başlığında aldığı ücreti ‘harçlık’ olarak nitelendirmiştir. *“İşte emekli bir genel müdür vardı, o iş buluyordu ben de takibini yapıyordum. Verdiği paraya maaş denmezdi o sıra, harçlık veriyordu, idare ediyordum. Madende ruhsat işlerini, maden çıkarılması için gerekli neler yapılır onları takip ederdim. Rüşvet nasıl verilir gibi.”* Sonrasında gülüp ekliyor: *“Rüşvet işin şakası tabi.”*

Ancak kadınlar için farklı bir durum daha bulunmaktadır: Cinsiyete dayalı ücret ayrımcılığı.

Madencilik sektöründe kadınların ücretleri iki sebepten dolayı düşük tutulmuştur:

- Kadınlar genelde eşleri aracılığıyla madende çalıştıkları için ‘aile ücreti’ kavramı uygulanmaktadır. Yani kadının eşine evi geçindirecek ücret verilirken, kadına daha az ücret verilmektedir.

- Sektör olarak kadınların daha az sayıda çalıştığı bir sektör olan madencilikte sermaye sahipleri, erkek çalışan ücretlerini de düşük tutabilmek için kadın çalışan ücretleri özellikle düşük tutmaktadır. Ücret konusunda erkek çalışanlara karşı, ‘madende kadınlar da sizden daha az ücrete çalışabilir’ düşüncesini sunarak, genel olarak mesai ücretlerinin düşük tutulması için uğraş gösterilmektedir.

Bu durumla ilgili patron açısından farklı yaklaşmış bir deneyim örneği ise aşağıda sunulmaktadır:

#### 4. Maden Mühendisi

*“Bizim patron farklıydı biraz o konuda. Erkekler mesela çıkışıyordu, biz neden kadınlarla aynı ücreti alıyoruz, ağır işleri hep biz yapıyoruz diye. Patron bizi savunuyordu. Senin erkekliğinin ispatı kadının ücretiyle mi kıyaslanıyor diyordu.”*

Bir diğer maden mühendisi ise, işyerlerinin cinsiyet ayrımcılığına dayalı ücret politikasını arkadaşıyla arası bozularak öğrenmişti:

#### 7. Maden Mühendisi

*“Arkadaşım bana küfretti. Senin yüzünden bana şu an düşük ücret veriyorlar, sen nasıl böyle bir ücreti kabul edebilirsin diye bana küfretti ve ben orda öğrendim bu arada net maaşımın o miktar olduğunu.”*

Öte yandan, görüşme yaptığım başka bir ilde mühendis kadınlar ödemelerin düzenli olmadığını, zaman zaman sarktığını belirttiler. Ücretler konusunda kadın/erkek ayrımı olmadığını fakat özel sektör olduğu ve kriz dönemi olduğu için, maaşların net bir günde yatmadığını, hatta bazen birkaç ay maaş almadıkları olduğunu belirttiler. Buna rağmen kadınlar, evlerinden uzak o kırsal bölgede o işyerinde çalışmaya devam etmekteydiler. Bu duruma hem ekonomik kriz gibi maddi kaygılar, hem de iş yerinin duygusal emeği kullanması neden olmuş olabilir. Görüştüğüm dört işçi kadından ikisi hâlen maden

oçağında maden işçiliğinin dışındaki pozisyonlarda çalışmaktaydı. Ücretlerini almadıkları hâlde neden işe devam ettiklerini sorduğumda aşağıdaki gibi cevap verdiler:

*“Evde durup ne yapacağız? Burası hiç olmazsa eskiden beri bildiğimiz işimiz.”*

Burada kadınlarda aidiyetle birlikte, sosyal bir statüyü ve alanı koruma çabası olduğunu da düşündüm. İlçede madende çalışan kaç kadın vardı ki?

#### **V.IV. İŞ KAZALARI**

Maden denilince ne yazık ki akla ilk gelen şeylerden biri iş kazaları oluyor. Görüştüğüm mühendis kadınların çoğu doğrudan kendilerini etkileyen bir kaza yaşamamıştı. Ama kimilerinin sorumlu olduğu bölgelerde işçiler kaza yaşamıştı. Kimileri arkadaşlarını kaybetmişti, yaşadıkları travmanın etkisini atlatamamışlardı. Aynı zamanda işçi kadınlardan kimileri de kazadan son anda kurtulmuşlardı. Madende çalışmak biraz ölümle burun buruna çalışmak gibi olduğu için, atılan her adım güvenlik açısından ciddi önem arz etmekteydi. Bir kişinin bir iş sürecindeki ihmali, dikkatsizliği; birçok yuvayı yıkıp, birçok kişiye zarar verebilirdi. İş kazalarından etkilenme süreçlerini, görüştüğüm mühendis kadınlar aşağıdaki gibi açıklamıştır:

##### **1. Jeoloji Mühendisi**

*“Maraş'ta çalıştığım dönemde bir heyelan kazası oldu. Bir gün önce oturduğumuz insanların, ertesi gün cesedini bile bulamadık. Eşim o heyelandan saniyelik bir farkla kurtuldu, eşimi de kaybedebilirdim. İşyeri bununla ilgili hiçbir şey yapmadı. Ne bir psikolojik destek, ne bir açıklama. Öldü arkadaşlarımız, cesetleri bile çıkmadı. Uzun bir süre orada çalıştığımız arkadaşlarla bir araya gelemedik, çünkü herkesin aklında aynı şey vardı. Konuşamıyorduk birbirimizle.”*

### 5. Maden Mühendisi

*“Benim başıma gelmedi ama doğrudan benim sorumlu olduğum alanda oldu kaza. Böyle aileleri, hastane süreçleri. Tükendiğim bir dönemdi. Ben neden bu mesleği yapıyorum dediğim bir dönemdi.”*

İş kazaları aynı zamanda mühendisler için ayrı bir tehlike unsuruydu. Sorumlu oldukları bölgelerde herhangi bir işçinin başında bir şey geldiğinde mahkemelik olacak olan kişi patronlar değil, mühendislerdi. Bu patrondan gelen maliyeti düşür baskısıyla, işçiyi korumaya çalışmanın arasında kalmak, ağır sorumluluk altında ezilmekten başka bir şey olamaz.

### 3. Maden Mühendisi

*“E bakın n’oldu işte Soma’da? Tüm patronlar dışarıda, bizim mühendis arkadaşlar içeride hep. Yazık.”*

Görüştüğüm 9. Kadın Maden mühendisinin ifadelerine göre bir işçinin iş kazası geçirmesi onda şu düşünceleri uyandırmıştı: *“Onun ailesi ve yaşadığı acı için üzüldüm. Sonrasında benim de başıma gelir mi diye endişelendim.”*

Görüştüğüm 2. İşçi kadın ise aynı kaza ile ilgili şu sözleri sarf etti:

*“Siloya düşmüş çocuk, parçalanmış. Yalnız başına yollamışlar yukarı, git bak siloyu temizle diye. Sonra da kimse bakmamış. Başka bir kadın işçi, aşağıdan silodaki malzemeyi çekerken çocuğun bacakları sallanmış gelmiş. Bir bağırды, çığlık attı. Ona koştuk. Çocuk ölmüş, ertesi gün cenazesi kalktı. İzin istiyoruz cenaze için, çok durmayın diyorlar. Kızdım ben de. Benim arkadaşım ölmüş iş düşünemem dedim, gittim. 23 yaşındaydı. Hiç aklımdan gitmiyor o çocuk. Bayağı bir süre kendime gelemedim, böyle yemekhaneye falan gittiğimde yemek yiyemedim. Hep o vardı aklımda.”*

Sonra ekleyerek kendisinin de bir gün bir kazadan nasıl ucuz kurtulduğunu anlattı:



*“O sıra maddi durumumuz çok bozuktu. Ev yapıyorduk. Eşyalarımız dışarıda kaldı bir süre hep. Ev kaba inşaat, e kiradaki evden de çıktık. Dışarıda kalıyoruz bildiğin. Gündüz madene gidiyorum, gece gelip ev inşaatıyla, yemekle, bulaşıkla uğraşıyorum. Artık ne kadar yorulduysam, bir gün masaların üstünde uyuyakalmışım. Masaları gördün ya sürekli titriyor. Onlar yüksek böyle üç katlı, düşsen betona ölürsün. Titrerken, titrerken bir baktım masanın ucuna gelmişim, düşmekten son anda kurtuldum.”*

Anlattıklarından sonra soruyorum *“E peki bu maden ayıklaması yaptığınız masaları temizlemenin başka yolu yok mu? Durdurup yapsanız olmuyor mu bu işi?”*

*“Elbette, sözde bize öyle deniyordu ama bir yandan masanın durması, pis kalması da istenmiyordu. Nasıl yapacaksın ikisini birden. Mecbursun çalışırken masayı temizlemeye, üstünde tir tir tir.”*

Kısaca özetlemek gerekirse, görüşme yapılan kadınlardan %33’ü çalışma arkadaşlarının iş kazası geçirdiğini belirtmiştir. Bu 5 vakanın 4’ü ölümlü gerçekleşmiştir. İş kazalarını önlemek için düzenli eğitimlerin yapılması, bu eğitimlerin kişilerin çalıştığı alanda göre düzenlenmesi ve o doğrultuda yapılması, hatırlatıcı eğitimlerin atlanmaması önemlidir. Görüşme yapılan kadınların hepsi eğitim aldıklarını ve bu eğitimlerin düzenli aralıklarla tekrar edildiğini belirtmiştir.

## **V.V. SOSYAL GÜVENCE DURUMU**

Çalışan kadınların hepsinin sosyal güvenceli, SGKlı olarak çalıştığı beyan edilmiştir. Fakat bu çalışanlar, ruhsatlı, çalışma izni olan maden şirketlerinde çalışan kadınlardır. Zonguldak gibi kaçak maden ocaklarının yaygın olduğu yerlerde ise, çalışanlar yevmiye usulü, kaçak ve sigortasız çalıştırılmaktadır. Herhangi bir iş kazasıyla karşılaşıldığında olayın üstünün farklı şekilde örtülmüştür. Örnek olarak görüştüğüm milletvekili beyanı ve 10. Kadın maden mühendisi, Zonguldak’ta daha önce kaçak madende çalışan bir

işçinin öldüğünü, sonrasında işçinin cesedinin bir trafo dibine bırakılarak elektrik çarpmış süsü verildiğini aktardılar.

Madencilik gibi yasadışı çalışmaların yaygın olduğu bir alanda insan hayatının ucuzluğu bu gibi örneklerle çarpıcı bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Öte yandan görüştüğüm çoğu kişinin ağzından şunu duyuyordum: *“Herkes biliyor oradaki kaçak ocakların kimlere ait olduğunu. Jandarma bilmiyor mu, devlet bilmiyor mu sanki. Ama bazılarında ses çıkmıyor işte.”*

Buradan anlaşılacağı üzere, madende güvenceli çalışmanın ilk yolu için yasal denetimleri artırmak ve ruhsat süreçlerindeki denetim, izleme süreçlerini sıkılaştırmaktan geçiyordu.

## **V.VI. ÇALIŞMA ALANI FİZİKİ KOŞULLARI**

Kadınlar madencilik sektöründen sadece iş arama süreçleriyle veya yasal uygulamalarla dışlanmamaktaydı. Sektör olarak ‘bu erkek işi’ düşüncesiyle hareket edildiği için, şantiyelerin fiziki koşulları da bir erkeğe göre tasarlanmış, bir kadının var olabileceği alan en başından yok sayılmıştı.

İlk ziyareti yaptığım maden ocağında, binayı dikkatle incelemiştik. Bina içinde mühendislerin bulunduğu kattan, müdürün olduğu kata gidip gelirken, gözüm sürekli kadın/bayan yazan tabela aradı. En sonunda lavaboyu kullanmak istediğimde, kıyıda köşede kalmış, sanki gizlenmiş gibi bir alanda lavabonun olduğunu gösterdiler. Kadın olarak çalışmak, kolay ulaşılabilir fiziki imkanlara sahip olmak için de ayrıca mücadele edilmesi gerektiğini gösteriyordu. Kadınlar için soyunma odaları yoktu. Kadını hayatını kolaylaştıracak başka alanlar da yoktu. Kadın adı yazan herhangi bir tabela yoktu.

Görüştüğüm 10. Kadın maden mühendisi tuvaletler için verdikleri mücadeleyi şu sözlerle anlattı:

*“Şimdi tamam bazı erkekler temiz falan ama, bize göre gene pis kalıyorlar. E istemiyorduk erkeklerle aynı tuvaletleri, banyoları kullanmayı. Müdürle konuştuk, bize tuvalet, banyo lazım dedik. Biz yapamayız, çok istiyorsanız kendiniz yaparsınız dedi. Biz de tamam dedik. Bu sefer, biz yaptık. Hem soyunma odamızı, tuvaletimizi, banyomuzu. Tertemiz. Sonra başladılar, kadınları temiz onları kullanalım demeye. Kullandırmadık.”*

Kıyafetler, ekipmanlar erkeklere göreydi. Maden ocağına indiğimde, bana verilen kıyafetler de erkek kıyafetleriydi ve uygun beden bulmakta zorlandılar. Bir kadının madene inebilmesi içinse, bir soyunma odasının kapatılması gerekliydi çünkü kadınlara ayrı bir soyunma odası tesiste inşa edilmemişti.

Bu durumu en güzel özetleyen cümleyi yaptığım görüşmelerde bulmuştum yine:

#### 4. Maden Mühendisi

*“Birçok kadın madende kendine göre bir ortam bulamazdı.”*

Sonuç olarak kadınlar, erkek binalar tarafından da sektörden dışlanmış durumda olup, iş aramak için ayrı, iş yerinde ayrı, bina yapısı için ayrı mücadele ediyorlar.

### **V.VII. MESLEK HASTALIKLARI**

Madencilik denildiğinde bir diğer önemli nokta hastalıklar olmuştur hep. Yerin altında ve üstünde, sürekli olarak nemli alanlarda veya tehlikeli aletlerle çalışmak meslek hastalığı veya sağlığa dair kayıpları oluşturmaktaydı. Madencilğe dair hastalıklar çalışılan maden alanına göre değişkenlik göstermektedir. Kömür madeni ve metal madeni çalışmalarının etkileri, fizyolojik olarak da farklı rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Maden ocağına indiğimde yaklaşık bir buçuk saat kaldım. Bir buçuk saat içerisinde kaldığım sürede, ocağın çıktığından sonra, duşa girip temizlenmeme rağmen, akşam yatmadan önce halen

vücudumda siyah kömür tozlarının olduğunu gördüm. Bir buçuk saatte bile bir insan bu hale gelebiliyorsa, orada sekiz saat çalışan bir işçiyi, yıllardır çalışan bir işçiyi düşünemiyorum dedim kendi kendime.

Meslek hastalıklarına dair mühendislerden bir rahatsızlık beyanı alamadım fakat işçi kadınlardan birinde farklı rahatsızlıklar oluşmuştu:

### 1.İşçi

*“Kulağımda problem olmaya başladı, doktora gittim. İnanır mısın krom çıktı kulağımdan kapkara. Doktor dedi ki sen nerde çalışıyorsun, madende mi?”* Aynı işçi ekleyerek devam etti:

*“Burada çalıştığım sürede eve gidip geliyorum, sürekli bir titriyorum evde. Masanın üstünde çalışmaktan. İnsan sürekli titreyen alette çalışırsa böyle oluyor.”* diye anlatırken gülümsüyor da.

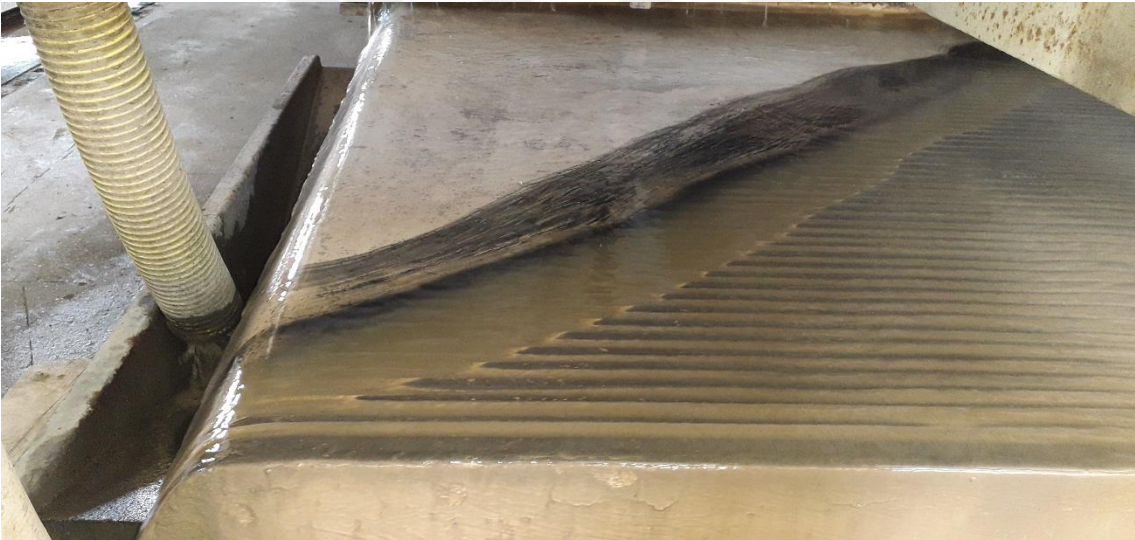
İşçinin masa olarak nitelendirdiği alet, sarsıntılı masa olarak adlandırılmaktadır. Bu masalar oluklu bir yapıya sahip olup, sürekli titreşim hâlinde olan, yoğunluğuna göre çıkarılan kromu, çamurlu sudan ayıran bir alettir. Bu alet üzerinde çamurlar zamanla birikmekte ve kirlenmektedir. Bu masaların temiz tutulması, çıkarılan madenin kalitesini de etkilediği için, makinelere engel olmadan, o çamurların sürekli olarak temizlenmesi gerekmektedir. Bu durumda kadınların yüksekte bulunan ve sürekli titrer halde çalışan masaların üstünde temizlik yapmasına neden olmuş, sürekli titreyen bir aletin üzerinde çalışmak, işçilerden birinde evde geçirdiği sürede de titreme rahatsızlığı oluşturmuştur.

Sarsıntılı masa örneklerini aşağıda bulabilirsiniz:

*Görsel-6*



*Görsel-7*



## V.VIII. ORTAMIN DÖNÜŞÜMÜ

Kandiyoti'ye göre, farklı erkek egemenliği sistemlerini tanımlayabilmek için kadınların ortama uyum biçimlerinin de incelenmesi gerekmektedir.<sup>43</sup>Bu bağlamda, madencilik sektöründe sosyal ortam, kadınlarla birlikte nasıl dönüşmüş, kadınlar o ortama girince nasıl değişimler yaşamış yaptığım görüşmeler sonucunda analiz etmeye çalıştım. Madencilik sektöründe çalışanların işyerine bağlılığını kalıcı hale getirmek için, çalışanlara özel lojman gibi kalım yerleri inşa edilir veya yöre halkının tepkisinin engellenmesi için civardaki kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar madende işçi olarak kabul edilir. Bu sebeple madenlerde, işyerine bağlı, çalışanın dışarıdaki hayatla ortamını kısıtlayıcı ve soyutlayıcı bir ortam vardır denebilir. Bu durum 'duygusal emek' kavramını da içermektedir. Bağlılığı sağlamak için yapılan 'aile' vurgusu, iş yeriyle duygusal bağı oluşturmak için yapılan sosyal ama sınırlayıcı aktiviteler, çalışanın işyerine işyerinden farklı bir gözle yaklaşmasına neden olmaktadır.

Madenci kadınlara ulaşmak için görüştüğüm işyeri doktoru bu durumu şu sözlerle açıklamıştı: *"İşyeri olarak biz, çalışanları kalıcı yapmak için özellikle eşleriyle birlikte istihdam ettik ama o da ayrı bir problem oldu. Sonra bir şey olduğunda erkekler arasında 'yok sen benim karıma nasıl bunu dersin, nasıl böyle yaparsın.' Sonra patron istemedi özellikle. Karı-koca işyerinde zor oluyor."*

Öte yandan, erkek çalışanlarla olan iletişim problemleri, kadın çalışanlara yönelik şiddet ve baskı içeren davranışlar kadın çalışanları mücadele etmeye itmiş; madencilik patriarkal kapitalizmin en derinden hissedildiği ve deneyimlendiği bir alan olmuştur.

Görüşmelerden duyduklarım, kadınların nasıl zorlandıklarını ve nelerle karşılaştıklarını açığa çıkarıyordu:

---

<sup>43</sup> Kandiyoti,D. (2015) Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. s:49-53, Metis Yayınları

### 3. Maden Mühendisi

*“İşyerlerinde kadının çalışması çok önemli. Çünkü erkekleri törpülersin. Hanzoları biraz törpülemek lazım.”*

### 4. Maden Mühendisi

*“Onları tokatlamak istiyoruz biz abla.”*

### 1. Jeoloji Mühendisi

*“Bizi burada erkek Fatma olmaya zorluyorlar.”*

Sektör, kadını kuruluştan itibaren reddeden veya ‘erkek’ olmaya zorlayan bir sektör olmuştur. Fiziki ortam şartları, kadınlara yönelik imkanların bulunmaması; kadınların fiziki ortamı da dönüştürmek için ayrıca mücadele etmesine neden olmuştur.

### 4. Maden Mühendisi

*“Birçok maden kadına göre tasarlanmamıştır. Mesela stajyer kadın öğrenciler gittiğinde kendilerine göre kıyafet bulamaz, çünkü hep erkek kıyafetleri vardır. Bunlar basit şeyler gibi gözüküyor ama çok önemli. Ama bizde mesela, şeydi. Kadın stajyer geldiyse öncesinde Adana’dan kıyafeti, ayakkabısı önceden ayarlanırdı.”*

### 9. Maden Mühendisi

*“İşçilerle problem yaşadım. Erkek şefin emri bir günde yapılırken, ben bir şey talep ettiğimde yapılmadı. Hani bacak kadar kız çocuğu mu bana emir verecek gibi bakıyorlar. Kadınların bu sektörde olmasını çok onaylamıyorlar. Ama biz buna eğitimden alıştık. Saha çalışmaları yaptığımızda, kırsalda insanların size tavırlarına alıştıyorsunuz, bunlarla mücadele etmeyi öğreniyorsunuz. Kız olmanın dezavantajları daha fazla tabi. Dışarda tehdit bile edildim. Sen sivil hayatta görürsün bile dediler.”*

## 1. İşçi

*“İlk geldim, hakkımda dedikodu çıkardılar. Yok şu erkekle konuşuyormuşum, yok bunla. Korktum eşimle aram bozulacak diye. Sonra konuştuk, bana destek oldu. Sen içini rahat tut, ben seni biliyorum, sana güveniyorum dedi.”*

Çalışmaya başladıkları alanda sadece dışlanmakla veya kötü muameleye maruz kalmakla sınırlanmayan kadınlar aynı zamanda verilen emek doğrultusunda da erkeklerle mücadele etmek ve kendilerini kanıtlamak zorunda kalmışlardır:

## 2. İşçi

*“İlk geldiğimizde bize, sizi de buraya yeşillik diye getirdiler işte diyorlardı. Sonra sonra baktılar ki kadınlar işleri onlardan daha iyi yapıyor, korktular. Bu kadınlar işi elimizden alır diye. Ben ön lisans mezunuyum. Benim eğitimimi kıskandılar. Hatta bir erkek baktı gördü ben iyi yapıyorum, yükseleceğim işimde, gitti konuştu engel oldu. Ayağımı kaydırды diyeyim yani ben sana. Ama biz hep daha dikkatliydik. Temizdik. Biz geldik, işyeri temizlendi şöyle bir.”*

Yapılan iş, kadının konumu, fiziki ortamın getirdiği kısıtlamalar, çıkarılan dedikodular, şiddetin her türlü; erkek alanında kadının var olma çabasının getirdikleri olmuştur hep. Dolayısıyla maden, kadını emek değerinden, ayakkabısına, kıyafetine ve ortamdaki diğer kişilerle olan iletişimine kadar kısıtlayan, şiddet uygulayan ve zorlayan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

## V.IX. NASIL MADENDE ÇALIŞMAYA BAŞLADILAR?

Görüşme yaptığım madenci kadınların anlattıkları elbette insanı her zaman umutsuzluğa sevk eden açıklamalar değildi. Bazılarının madeni seçmesinin arkasındaki sebep bir erkek, bazılarının ise kendi merakı, kişisel ilgi alanı ve mücadelecisi ruhuydu. Kadınların



madeni seçme sebepleri arasında, babaları ve eşleri gibi kişiler bulunurken, diğer kadınların eğitim sırasında yaptıkları keşifler, eğitimden önceki ilgi alanları etkili olmuştur.

#### 4. Maden Mühendisi

*“Aslında isteyerek gelmedim ben maden mühendisliğine. Ama maden mühendisliğine giriş dersi vardı Orada teknik geziye gittik. Ben böyle bölüm değiştirmeyi falan düşünüyorken, yerin altına girince tamam dedim bu iş benim işimmiş meğer. Sonra bir gün Adana’da bir duyuru çıktı, hocalarım da biliyorlardı iş arayışım olduğunu. Kadın maden mühendisi alacaklarmış özellikle dediler. Ben de gittim görüştüm. Patronların bakış açısıyla ilgili bir durumdu. Kadınların özellikle sahada olması gerektiğine inanıyordu. En son biz 8-9 kadın maden mühendisi, 45-50 kadın işçi vardı.”*

#### 3. Maden Mühendisi

*“Annem babam öğretmen benim. Anneme bakıyorum sürekli sınav kâğıdı okuyor. Dedim ki bu bana göre değil. Benim havadar yerlerde olmam lazım, sahada olmam lazım. Teknik Üniversitede okumak istedim özellikle. Sonra ailemden gizli sınava girdim, sadece maden mühendisliği yazdım. Aileme gittim dedim. Ben maden mühendisi oluyorum. Ama şöyle bir etken var. Maden Tetkik aramada jeoloji kürsüsünün ilk kadın mühendisi benim halam. O Sorbonne mezunu aslında, öldü rahmetli oldu. Ondan sonra hep şeyi anlatırdı bana. At sırtında, eşek sırtında çalıştıklarını anlatırdı. Türkiye’nin bütün arazilerini dolaştıklarını...”*

#### 6. Maden Mühendisi

*“Benim puanım çok yüksekti. Tıp yazsam tıp tutuyordu ama madeni seçtim. Madeni istedim, bilinçli seçtim. Ben çocukken babam şehre gelen bir mühendisten çok etkilenmiş, benim kızım da böyle olsun demiş kendi kendine. Babam demiryolcu. O kadar erkek*

*içerisinde İzmir'den gelen bir kadın bir mühendisin sondaj işini yapması çok hoşuna gitmiş. Beni yönlendiren babam oldu aslında.”*

#### 10.Maden mühendisi

*“Ben doğada, sahada olmayı çok severdim. Bu yüzden jeoloji yazdım ve okudum. Bölümde 10 kadın, 200 erkek vardı denebilir.”*

#### 3. İşçi

*“Beyim sıva ustasıydı benim. Ona yardım ederdim zaten hep çalışırken. Sonra haber getirdiler, madene kadın alınacaktı diye. Gittim, görüştüm ben de. İşimiz çok temiz, çok dikkatli yaptım hep.”*

#### 1.İşçi

*“Ben yapabilir miyim, edebilir miyim derken eşim destek oldu bana. Konuştu benimle. Sen çalışmak istersen yaparsın, ben senin yanındayım dedi.”*

#### 2. İşçi

*“Zaten maddi durumumuz kötüydü. Ben de hep istiyordum, çalışmak. Üstelik ön lisans mezunuyum ben. Eşime yalvardım n'olur gideyim diye. Kıyamıyorum ben sana derdi. En sonunda ikna ettim, görüştüm başladım çalışmaya. Sonra diyorlarmış kaynanama, senin gelin erkek Fatma gibi her iş gelir onun elinden diye.”*

Mühendislik açısından değerlendirildiğinde, bölümde eğitim alan kadın öğrencilerin sayısı erkek öğrenci sayısına göre ciddi oranda azdır. Buna ek olarak, mezun olan kadın öğrenciler, sektördeki zorluklardan dolayı kendi mesleklerini yapmayı istememiş veya tercih edememişler, engellenmişlerdir. Bu sebeple madencilik sektöründe çalışabilen kadınlar, zaten oldukça az olan bir oranın tekrar elekten geçirilmesiyle oluşmuşlardır. Sektöründe uyguladığı cinsiyetçi uygulamalar ise kadınlar için ayrıca zorlayıcı olmuştur. Buna rağmen mühendis kadınlarda aile desteğiyle bu alana yönelmiş ve çalışmış kadınlar

vardır. İşçi kadınlardaki ısrarcı ve dirayetli yapı onların madende çalışmasını sağlamıştır. Maden ve kadın kelimeleri, tam da kadınların yaşadığı bir mücadele sonucu bir araya gelebilmiştir aslında.

## V.X. MADENE BAKIŞ AÇILARI

Görüştüğüm kadınlar arasında iki kişi hariç hemen hemen herkes kadından mühendis olur, hem de çok güzel olur cevabı verdi. Madende kadın olarak çalışmak onlar için yorucu ve yıpratıcı olsa da aynı zamanda tatmin ediciydi. Kendilerini kanıtlamışlar, erkekler kadar hatta onlardan daha iyi işlerini yapabileceklerini göstermiş, bu sayede özgüven kazanmış ve mesleklerini yapabilmekten mutluluğuna erişmişlerdir. Madene dair düşünceleri aşağıdaki gibidir:

### 2. Maden Mühendisi

*“Kadından mühendis olur, hem de çok güzel olur. Ben çok mutluyum.”*

### 3. Maden Mühendisi

*“Kadından maden mühendisi fevkalade olur. Erkekten daha iyi olur. Benim sınıf arkadaşım Zonguldak’ın ilk kadın maden mühendisi olmuştu.”*

### 8. Maden Mühendisi

*“Benim sallayabildiğim kürek sayısına şaşırdılar. Çünkü en az onlar gibi ben de çalışabilmişim. Nasıl taşıyorsun o yükü diyorlardı. Elinin körü, herkes nasıl taşıyorsa taşıyorum işte. Görmüyor musun? Madende kadın yapamaz diye bir şey yok.”*

Görüştüğüm kadın maden işçilerinin hepsinin ağzında aynı söz vardı:

*“Biz mücadele etmeyi madende çalışarak öğrendik. Zorlandık evet ama iyi ki çalışmışız.”*

### 7. Maden Mühendisi:

*“Kömür madeni kadınlar için zor değil. Yok böyle bir şey. Maden yer yapısı gereği farklı kanallar, damarlar olabiliyor. Ama bazı işletmeler var, mekanik sistem çoktan oturmuş. Erkeğin yapıp da kadının yapamayacağı bir şey yok. Bunu bahane edip, kadınları almıyorlar.”*

Öte yandan başka bir mühendis, madene dair bakış açısının biraz medeni durumla alakalı olduğunu belirtmekteydi. Ona göre maden, ailesi olan bir kadın için fazla zorlayıcı olurdu:

#### 9.Maden Mühendisi

*“Herkes her işi yapacak. Sen sadece yeraltı haritasını yapacaksın diye bir şey yok. Yüzey haritasını da yapıyoruz. Sondajları da takip ediyoruz. Labda ölçümleri de yapıyoruz. Veri tabanını da toparlıyoruz. Her günümüz aynı değil. Bu yüzden hareketli madende çalışmak. Bazen eve gidiyorum. Ev işlerini de yetiştireceğim diye yoruluyorum. Bir gün sabah 7’de çıktım evden gece 12’ye kadar durmadım, oturmam... Burada aile ortamı var. Birbirimize gelip gidiyoruz, dışarda mangal yapıyoruz. Zaten herkesten buraya uzaktan geldiği için mecburen burayı benimsemek zorunda kalıyorsunuz. Evlensem, çocuk yapsam bu işte kalmam, kalmak istemem. Çünkü evimle, çocuğumla ilgilenmek isterim. Burası düzensiz, hareketli.”*

Bu ifadelerde bir kadının, işyerindeki hareketliliğe ve düzensizliğe bağlı olarak ev içi emeğe dair gelişmiş sorumluluk algısını aksatma kaygısı gözükmektedir. Ev içi emek ve aileye karşı sorumluluk işten önce geldiği için, maden gibi sürekli hareket halinde olduğunuz, araziden araziye gitmek zorunda kaldığınız bir iş aile yapısı açısından zorlayıcı olabilirdi. Kadın çifte mesai yapmak zorunda kaldığı için, bu durumda işiyle ilgili fedakarlığı yapmak zorunda kalan yine o olacaktı.

## V.XI. MADENDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Maden şantiyelerinde kadınlara yönelik cinsel ve psikolojik şiddet bulgularına rastlanmıştır. Hegemonik ve korumacı tavırlar çalışırken çok baskın bir şekilde uygulanırken, kadının rahatsız olduğu bir davranışta pek ortaya çıkmamaktadır.

### 5. Maden Mühendisi

*“Kendi meslektaşlarımı söyleyim. Senin yaptığın işe saygı duymuyor. Mavi yakadan ya da üst yönetimden kötü bir tavır yok ama onlar da ‘Sanayiye seni tek göndermeyelim, şu işi şununla birlikte yap’ diyerek fazla korumacı davranıyorlar. Üstelik yaptığın hâlde bunları, gördükleri hâlde yapıyorlar. Benle aynı işi yapan kişiler farklı. Ben bir şeyde takdir gördüğümde ‘ya kadın olduğu için öne çıkıyor o, bir şey yaptığından değil. Biz eşek gibi çalışıyoruz.’ Bir iş oluyor, proje oluyor. Böyle kendileri girişiyorlar işe. Müdür diyor ki ekip oluşturun, yapın, onlar beni dışlamaya yönelik davranıyorlar. Mavi yaka eğitilmiş insanlara her zaman saygı duyuyor. En azından İstanbul çevresinde. Ama senin meslektaşların daha çok kabul edemiyor bu durumu.”*

### 7. Maden Mühendisi

*“Bir gün kapri giymiştim. Kapri pantolon ya sadece. Etek değil, bir şey değil. Mesaiden çıkıyorum, taa karşıdan gördü biri beni bağıyor. Oooo ..... Hanım. Bugün de çok şıksınız diye.”*

### 11. Maden Mühendisi

*“Hürriyet’in Kelebek eki vardı o zamanlar. Hiç unutmuyorum, başlık şu: İşyerinde tacize dikkat! Kocaman böyle yazmışlar. Bir okudum, bizim normal gördüğümüz davranışlar meğer tacizmiş. Hemen koştum, seslendim. Kız ....., kız biz tacize uğruyormuşuz ya dedim. Biz tabi sanıyoruz ki iyi niyetli davranışlar. Biri gelirdi yanağımızdan makas alırdı, sürekli bir fiziksel temas yapardı ama ben nereden bileyim.”*

## 12. Mühendis

*“Bizim yaptığımız ankette işyerinde taciz oranı çok yüksek çıkmıştı. %12 gibi bir oran çıkmıştı orada.”*

## 10.Kadın Maden Mühendisi

*“Bir tane genç bir arkadaşı rahatsız etti biri. Onu çektim kenara söyledim. Bir daha seni bu kızın yanında görmeyeceğim dedim. Bunu yaptırıldılar bana.”*

## 4. Kadın Maden Mühendisi

*“Kadın olarak çalıştığımda hem yabancı hem kadın olduğum başta mücadele etmek zorunda kaldım. 8 ay sonra vardiyalı çalışmadan işletme şefliğine geldiğimde çok uğraştılar mesela. O zamanlarda mücadele etmek zorunda kaldım. Üstelik ben biraz şanslı bir yerde çalıştım. Patronun bakış açısı sayesindeydi bu. Buna rağmen oluyordu ama.”*

## **V.XII. MESLEK ÖRGÜTLERİNDE CİNSİYETÇİLİK**

Madencilikte görüşme yaptığım kadınların yöneticilerin hepsi erkekti. Bu erkek yapı, mesleki örgütlere de sıçramış, mesleki örgütlerde de yöneticilik konumunda bulunan kişilerin çoğu erkekti. Erkeklerin yönetici olduğu alanlar, kadınları bağımlı çalışan veya üye yaptığı için, kadına özgür hareket alanı sağlamamakta ve kendini ifade etme imkânı vermemektedir. Kadınların örgütsel süreçlerdeki yaşadığı deneyimler, tam da tahmin edilebilecek durumda, ‘solcu, özgürlükçü’ geçinen erkeklerin söz konusu kadın meselelerinde ‘üç maymunu’ oynamalarından ibaretti. Paylaşılanlar aşağıdaki gibidir:

## 13. Kadın Mühendis

*“Çok net bir şekilde, gönül rahatlığıyla diyebilirim ki kadın düşmanı bir örgüte sahibiz. Bunu artık son yaşanan olaydan sonra diyebiliyorum. İzmir’de iki genç mimar arkadaş, patronları tarafından etek altı fotoğrafları çekilerek taciz edildiler. Bunu da örgüt o kişi*

*İzmir'in ünlü mimarlarından biri olduğu için kapatmaya korumaya çalıştı, adamı disipline sevk etmediler... Bir örgütte hangi düşüncede olursa olsun, kadın ve genç yoksa orada bir soru işaret olmalı. Olanlar da eser miktarda, yeşillik niyetine konulmuş gibi zaten...Şimdiye kadar yönetimde bulunan kadın sayısı çok az. Yönetimde %90 erkek var ve onlar da 60 yaş üstü. Kadınların görünmezliği buradan başlıyor. Cinsiyet ayrımcılığı takip sekreteryası var ama içi boş, erkek zihniyet yönetiyor. O birim İzmir'deki taciz vakasını dert edinmedi işte. Halbuki ben önce örgütlendiğim yerde bir şeyler üretmeliyim, değiştirmeliyim ki sonra çevremde sonra böyle böyle gitsin değişim. Kulüp faaliyetine dönmüş durumda. Israrlı ve örgütlü bir mücadele olsa kadınları sallayabilir örgütü. Her çağrı kadın mühendislerin ilgisini çekiyor çünkü. Ama onu da biz beceremedik.”*

Görüşüğüm 1. erkek maden mühendisi, erkek olmasına rağmen şunu sorguluyordu: “Anlamıyorlar, ne yani bizim örgütte cinsiyetçilik olduğunu mu düşünüyorsunuz diyorlar. Evet ama durum öyle. Oradaki kadınları biz zar zor tutuyoruz. Neyse sen bunların hepsini yazma.” Açıklamalarını yaptıktan sonra gülümsüyor ve ekliyor: “Biz bu kadar kadın maden mühendisi bir arada görmedik hiç. Geçen yıldan beri de çok iyi toparlandılar. Biz de özellikle destek olmaya çalışıyoruz. Erkek arkadaşlara şeyi sordum: Siz hiç bu kadar kadın maden mühendisini, 40-50 kadını bir arada gördünüz mü? Onur haftasında ‘pride’ filmi gösterimi yapıldı, düşünebiliyor musun?”

Meslek örgütlerinin yapısı gereği her ne kadar bünyesinde kadın birimi olsa da veya düzenli aralıklarla kadın kurultayları yapılsa da bu faaliyetler ve birimlerin içinin boş olduğundan, etkili bir savunuculuk yapılmadığından ve erkek yöneticilerin korunduğundan kadınlar rahatsızdı. Öyle ki o erkek yöneticiler, taciz vakası olduğunda tacizciyi koruyabilecek kadar cüretkâr davranabilmişti. Meslek örgütlerinin yapılarındaki cinsiyetçilik, tam da mühendis kadınlardan birinin yaptığı açıklamayla aslında gözler önündeydi: “Bir örgütte kadın ve genç sayısı azsa, orada sorgulanması gereken bir şeyler var demektir.”

## VI. SONUÇ

### VII. BARETİME DOKUNMA, ŞANTIYEDE BİZ DE VARIZ!

Görsel-8



Kaynak: Politeknik

Görsel-9



Kaynak: TMMOB





*Kaynak: ODTÜ Mezuniyet Töreni*

İşgücü piyasası patriarkal kapitalist sistemle birlikte hayatımızda yer aldığı için birçok alanda ayrımcı ve cinsiyetçi uygulamayı barındırmaktadır. Kadınların işgücü piyasasında karşılaştığı ayrımcılıklar en temel olarak hangi işte çalışacaklarını belirleme, erkek çalışanlarla aynı işi yapmalarına rağmen eşit ücret alamama, güvencesiz çalıştırılmasıdır. Madencilik sektörü bu ayrımcılıkların en yoğun hissedildiği sektörlerden biridir. Tarihsel olarak, işgücü piyasası emeği kamusal alanda erkeğin kazandığı somut bir değer olarak gördüğü için, kadın emeğini birçok sektörde görünmez yapmış ve buna bağlı olarak işgücü piyasası, istatistikler ve emek tarihi cinsiyet körü olmuştur. Bu durum madene de yansımıştır. Madende kadınlar geçmişte oldukça acımasız koşullarda, düşük ücretlerle çalışırken; kadınları yasaklayan yasal düzenlemelerle kadınların madendeki tarihi bilinmez olmuş ve üzeri örtülmüştür. Özellikle 1900lü yılların başlarında Osmanlı özelinde bu konuda çalışma bulunmamakta, madende kadınların varlığı bilinmemektedir. Geçmişten bugüne gelen bu durum etkisini sürdürmektedir. Yasak içeren yasal düzenlemeler bahane edilerek, mühendis kadınların işlerini yapmasına engel olunmuş, tarihte yer alan ücret ayrımcılığı bugün de sektörde çalışan kadınlar için hâlen devam etmektedir.

Sektördeki kadın çalışanların çoğu, meslekten soğutulmuş durumdadır. Yer altında inme hevesleri zaten yok olan kadınların ama üstüne bir de kadın olarak madende çalıştırılan, yer altına inme imkânı sunmayıp engelleniyorlar. Bir süre sonra bu durum alışkanlık haline gelerek sadece ofis çalışanı gibi çalışıyorlar. Madende kadın yasal olarak da iş yerlerinde de erkekler tarafından engellenmiş durumdadır.

*“Yasada kadına çocuk muamelesi yapılıyor. Bu yasa bahane edilerek kadınlar yer altına indirilmedi, aşağıya alınmadı.”*

Öte yandan kadınların mesleklerini yapmalarına engel olmak dışında, meslekte çalışan kadınlar kendilerini sürekli bir direniş halinde bulmuşlardır. Fiziki ortamın dönüştürülmesi, erkek tavır ve tutumlarıyla mücadele, tacize karşı direnme gibi birçok konuda kadınlar deneyimleyerek bilinç ve farkındalık sahibi olmuşlardır. Bu da sektörde çalışan kadınlarda ister istemez erkeğe karşı kendini kanıtlama ihtiyacı oluşturmuştur. Buna ek olarak ise, tüm bu deneyimler kadınlarda feminist düşüncelerin gelişmesine yol açmıştır. Erkek baskın sektör olan maden, kadınlara karşılaştıkları patriarkayı sorgulatmıştır.

## **VI.II. MESLEĞİN KADINI ERKEĞİ OLMAZ!**

Kadının üretime katılım şekli, kadın emeğinin formu, bu üretimde yer alırken karşılaştığı sorunlar; patriarka-kapitalizm ilişkisinin nasıl vücut bulduğunu anlamamız açısından önemlidir. Walby'nin patriarka teoreminde belirttiği gibi bu durumlar çalışma yaşamında patriarkal yapıları ve çalışma yaşamının bu yapılardan nasıl beslendiğini ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan kadının bu işgücü alanlarında yer alması aynı zamanda patriarkayı daha kırılabilir hâle getirebilmekle birlikte, yeni normların oluşmasına da sebep olabilmektedir. Örnek olarak Moghadam'ın Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki karşılaştırmalı olarak yaptığı araştırmada, kadının işgücüne katılımının, 'aile ücreti' gibi

patriarkadan beslenen, kadını ‘ek gelir’ getiren statüsüne koyan algı ve normların zayıfladığını ortaya çıkarmıştır. Milli gelir düzeyi düşük olan OKA bölgelerinde, erkek tek başına aileyi geçindirememekte, kadının çalışması mecburi hâle gelmiştir. Bu durum, kadının hangi işlerde çalışmasına izin verilebileceğini şekillendirilmesiyle birlikte; ‘ev içi alan’daki iş yükünün değişmeyerek, kadına kamusal ve özel alanda ‘çifte mesai’ yaptırarak, ‘kötü çalışma koşullarında’ çalışmasına sebep olarak kadının dayanıksız kılınmasına, sömürü alanının artırılmasına sebep olmuştur. Ama aynı zamanda maddi güç elde ederek, ev içi alanda gerçekleşen, hiyerarşiye ve cinsiyete bağlı yapılarla oluşan otoriteye karşı direnme gücü ve imkânı da sağlamıştır. Moghadam, belirtilen bölgelerde yaptığı araştırmada, kadının işgücüne katılmadan erkeğe her anlamda bağımlı olarak yaşamasını ‘patriarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesi’ olarak tanımlar.<sup>44</sup> Tüm bu bilgiler ışığında sadece kültürel normlara bakmak kadın sorunlarını anlamak için yetersiz kalacaktır. Bu sebeple, kadınların ülke içindeki istihdam edilme şekillerine bakılarak, makro ekonomik ilişkilerin patriarkal yapılardan nasıl beslendiğini, emek algısını nasıl şekillendirdiğini ve aynı zamanda nasıl toplumsal normların yeniden üretilen bir alanı hâline geldiğini incelemek gereklidir.

Kadının hangi alanlarda çalışıp çalışamayacağını belirlemek, bunu kadın-erkek işi ayrımı üzerinden yapmak, kapitalizm-patriarka ilişkilerinin hukuki normlara yansımış hâlidir. Çalışma koşullarının incelenip, denetlenmesi ve iyileştirilmesine yönelmeyerek, ‘kadın işi’, ‘erkek işi’ ayrımı yapmak, belirli alanları sadece ‘erkek işi’ olarak göstermek, aynı zamanda erkeği kadından üstün kılmak, kadını ‘yapamaz’ olarak göstermek anlamına gelmektedir. Hartmann’ın deyimiyle cinsiyete göre iş ayrımının yapılması kadını erkeğin karşısında zayıf konuma getirmesiyle birlikte, piyasada kadının ‘ucuz işgücü’ olarak görülmesine sebep olmaktadır. Çünkü kadın zaten kamusal alanda, olmaması gereken bir

---

<sup>44</sup> Toksöz,G. (2012) Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, s: 106-107

verde kendini göstermeye çalışmakta ve bu sözde ‘olanak’ onlara patriarkal sermayedarlar tarafından sunulmaktadır. Kadının yapabileceğinin gösterilmesi erkeklerle kadını eşit konuma getirerek iş piyasasında ayırım yapılmasını engelleyecektir.<sup>45</sup> Öte yandan kötü koşullar altında erkeği çalıştırmak, ‘erkeğin harcanabilirliğini’ gündeme getirmekle birlikte, ev içi alanda kadının üzerinde oluşan psikolojik yük devam etmektedir. Ev içi alanda, tek sosyal güvence olarak aile statüsüne sahip bir kadın için, kötü koşullarda çalıştırılan baba,eş,kardeş aynı zamanda güvencenin kaybına yönelik sürekli bir tedirginlik geliştirmekte ve korku altında süren bir yaşama sebep olmaktadır.

Madencilik bağlamında değerlendirildiğinde hem yasal olarak hem uygulama olarak, kadınlar sektörden uzaklaştırılmıştır. Sektörde direnmeye çalışan kadınlar da oldukça yıpratıcı ve zorlayıcı deneyimlerle iki seçenek arasında kalmışlardır: ya mücadele ederek, var olduklarını gösterecekler; ya da vazgeçip, bırakıp gidecekler. Sektördeki kadın sayısının azlığı, her şeyle bağlantılı olarak gelişmiştir. İş yeri mekanlarının kurgulanışı, gerekli donanım ve ekipmanların kadınlara göre ayarlanmayışı, tacizlere maruz kalmaları, yönetici pozisyonuna getirilmemeleri gibi birçok yönden engellenen kadınlar, sektörde var olabilmek için başlı başına en ince detaya kadar mücadele vermiştir. Bu mücadeleler içinde kendi tuvaletini yapmaktan tutun da, kendini ve arkadaşlarını tacizden korumak bile söz konusu olmuştur. Öte yandan yasada gözümüze çarpan korumacı hegemonik tutumun aslında uygulamada hiçbir işlevinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü öyle ya da böyle kadınlar madende zaten varlar ve var olmaya devam edecekler. Yasal olarak yer altında kadın işçi çalıştırmayı yasaklamak, kadınların kaçak ocakta çalışmasına engel olamamaktadır. Ek olarak, kadınların madende erkekler tarafından ‘uygun görülen’ şekilde çalıştırılmalarına da engel olamamaktadır. Kadın işgücü, sermayedarlar tarafından her ne kadar ucuz işgücü olarak kullanılmaya çalışılsa da

---

<sup>45</sup> Hartmann,H.(1976) Women and the Work Place, s:137-140

kadınlar, mücadele ederek, varlıklarını ve işlerini iyi yaptıklarını kanıtlayarak bu algıları yıkmaya çalışmaktadır. Yasal düzenlemeler bu eril uygulamalar üzerinde olması gerekirken, kadınlar yasaklanarak kolayca bir çözüm getirilmiş ve yaklaşık yüzyıldır sektörel anlamda çok şey değişirken bu yasak aynı şekilde kalmıştır.



## EKLER

### 1-) Yavuz Selim İnci'nin yazısı:

#### **"Kadın Madenciler "Berberlerin Fatma Çavuş"**

*-Yavuz Selim İNCİ-Maden Mühendisi*

*Yeraltı işletmelerine staj yapmaya gelen bayanlara hemen herkes şu soruyu sorar; "Madenciligi bilerek mi seçtiniz?", "Başka iş bulamadın mı yapacak?" Bu soruyu soranların içinde toplumun tüm katmanlarında yer alan insanlar bulunmaktadır. Bu soruyu baylar sorduğu kadar bayanlar da sormaktadır. Egemen erkek ideolojisini benimsemiş olan erkekleri anlamak kolay ancak bu ideolojinin etkisindeki kadınları anlamak bir o kadar zordur. Şimdi siz olsanız, bayanların yeraltında çalışabilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz? Karşı çıkan insanların söyledikleri ise kadınların fiziki olarak zayıf olduklarıdır. Bu tez hiç de gerçeği anlatmamaktadır. Çalıştığım iş yerlerinde kadınlardan fiziken çok daha güçsüz insanların (daha doğrusu erkeklerin) çalıştığım gördüm. Üstelik mühendis düzeyindeki bir bayanın yeraltında fiziki gücünü ya da kaslarını kullanarak çalışması da gerekmiyor. Dahası da kadınlar fiziksel çalışmayı da başarabilirler, başarmışlardır da. Buna verilecek en güzel örnek 1910'lu yıllarda SOMA'nın DARKALE KÖYÜ'nde kadınların çalıştığı yeraltı işletmeleridir. O yıllar seferberlik yıllarıdır. Erkekler askerededir. Ülkenin kömüre ihtiyacı vardır. Kadınlar yeraltında çalışarak karşılarlar bu ihtiyacı. Bu işletmenin işçileri de kadınlardır, nezaretçileri de. Kadınların yeraltında çalıştıkları gerçeği hangi yönden baksanız bakın çarpıcı derslerle doludur. Bizler demek ki bugünlerimizi bu fedakâr kadınlara borçluymuşuz! Öğrendiğim bu gerçek beni huzursuz etti. Bunu araştırmam ve yazmam gerekir diye düşündüm. Bu*

*arada hemen belirtmeliyim ki bu konuda yazılı hiçbir bilgiye ulaşamadım. Çalışanlar da hayatta değildi. Bu kişilerin torunları ile konuştum, işte bulduklarım:*

*1922 doğumlu Mustafa ve Saniye'den doğma Şükrü ÇOBAN 'in verdiği bilgilere göre bu madende çalışan ancak çoktan rahmetli olmuş kadınlar, şunlardır;*

*- Atike GOLLÜ (Gollü nene)*

*- Berberlerin Fatma Çavuş (Berber nene)*

*- Fatma KESKİN (Keskin nene)*

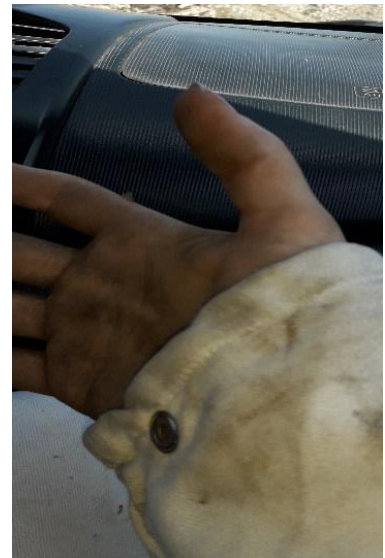
*- Akile KESKİN*

*Sn. Şükrü ÇOBAN'ın verdiği bilgilere göre üretilen kömür el arabaları ile ocak dışına çıkarılmış. Ocak ağzında elenen kömür, merkep ve katırlarla tren istasyonuna taşınıyormuş. Darkale köyünün aydın, Almanya madenlerinden emekli çalışan muhtarı Mehmet Ali ÇOBAN'ın ninesi nam-ı diğer BERBERLERİN FATMA ÇAVUŞ ise ocağın nezaretçisi imiş. Muhtarın verdiği bilgiye göre; ocağın çavuşları iri yapılı, sert mizaçlı, sözü dinlenen, dirayetli kadınlardan oluşturuluyormuş. Berberlerin Fatma Çavuş da bu tanımlamalara uyan heyula gibi bir kadınmış. Yukarıda anlatılan bilgileri Osman ve Arife'den doğma, 1912 doğumlu Saim SEVİM de doğruladı. Bu insanları tanıyıp bu bilgileri öğrendim diye çok seviniyorum. Geçmişin karanlıklarına gömülmeye yüz tutmuş bu gerçekleri anlatan yazılı belge, fotoğraf gibi belgelere ne yazık ki ulaşamadım. Bu da beni üzüyor. Ancak işte gerçekler ortada duruyor. Hem de ne dersler vererek hem de geleceğe ışıklar saçarak! İşte kadınların işçisi, nezaretçisi ile yeraltı ocağı çalıştırdığı gerçeği; 2000'li yıllara girerken, bayan maden mühendislerinin fiziki güçsüzlükleri nedeni ile yeraltında çalışamayacaklarını ileri sürenlerin yüzüne bir şamar gibi çarpıyor. Şimdi ne yapılmalı; Soma'da bir madencilik müzesi kurulmalı (ne hikmetse Soma'nın yüzyıllık gerçeğini bir türlü günlük yaşantımıza taşıyamamışız), bu müzede kadın*

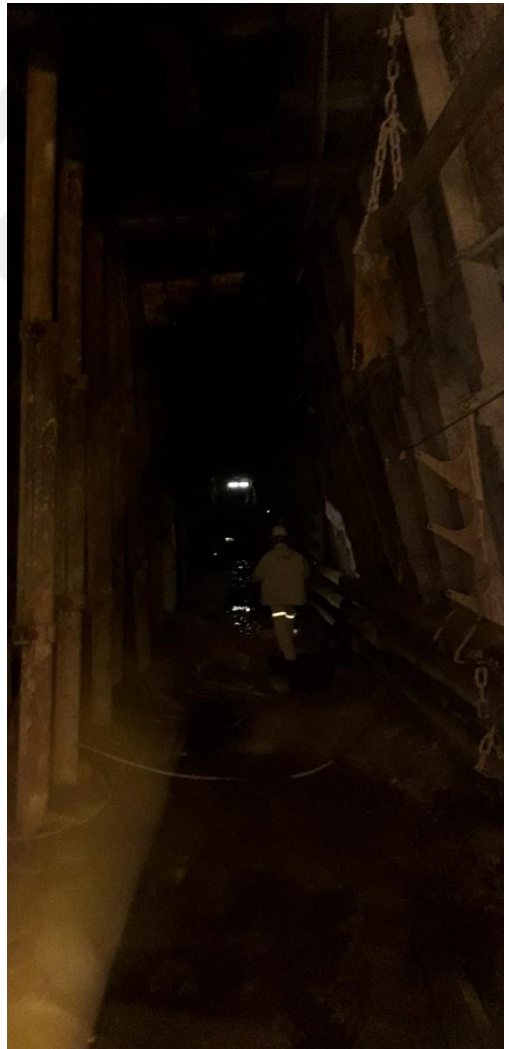
*madenciler için özel bir bölüm ayrılmalı, bu özel bölümde BERBERLERİN FATMA ÇAVUŞ 'un bir heykeli dikilmelidir ki kadınlarımızı aşağılayanlara, beyni zincirlerle dolu olanlara karşı dimdik ayakta durabilsin diye.*

*Madencilik Bülteni / 36”*

## 2-) Araştırmacı Fotoğrafları







### 3-) Soru Görüşme Formu:

- Okuma yazma durumunuzu/eğitim seviyenizi öğrenebilir miyim?
- Medeni durumunuzu öğrenebilir miyim?
- Kaç yaşındasınız?
- Çocuğunuz var mı?
- İlk doğumunuzu kaç yaşında gerçekleştirdiniz?
- Ailenizle birlikte büyüdüğünüz bölge kent merkezi miydi, kırsal mıydı?
- Ücretinizi günlük mü aylık olarak mı alıyorsunuz?
- Sosyal güvence durumunuz nedir?
- Mesai saatleriniz, düzeniniz nasıl?
- Daha önce iş kazası geçirdiniz mi? İş kazası geçiren yakınınız/çalışma arkadaşınız oldu mu?
- İş güvenliği eğitimi aldınız mı? Bu eğitimlere şimdiye kadar kaç kere aldınız? Eğitimlerin tekrarlanma periyodu bulunuyor mu?
- İlk yardım bilginiz var mı?
- Görev tanımınız bulunuyor mu? Bu ocakta/şantiyede çalışırken görevlerinizi tam olarak hangi işler oluşturuyor?
- Amirinizin cinsiyetini öğrenebilir miyim?
- Madende çalışmaya nasıl başladınız?
- Kadın olduğunuz için sektörde çalışırken kötü bir muamele/uygulamayla karşılaştığınız oldu mu?
- Erkek çalışma arkadaşlarınızla ücretleriniz arasında farklılık bulunuyor mu?
- İşe alım süreciniz nasıl oldu? Mülakatlarda size medeni durumunuz, eşinizin işi, çocuğunuz veya çocuk yapıp yapmamayı planladığınız soruldu mu?
- Maden ocağında bir günlük yaşam nasıl geçiyor sizin için?

- İşten çıkıp eve gittiğinizde neler yapıyorsunuz, günün geri kalanını nasıl geçiriyorsunuz?
- Sizin için evdeki işleri neler oluşturuyor?
- Sizce emek nedir? Çalıştığınız yerdeki yaptığınız işlerle, evde yaptığınız iş arasında farklılıklar var mı? Varsa bunları açıklayabilir misiniz?
- Madende kadın olarak çalışmak nasıl bir deneyim sizin için?



## KAYNAKÇA:

- 1 Hartmann,H. (1979) The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, s:3,10-18,19
- 2 Makal,A, Toksöz,G. (2015) Geçmişten Günümüze Kadın Emeği, s:35,s:38-40 İmge Kitabevi
- 3 Quataert,D. (2017) Sanayi Devrimi Çağında, Osmanlı İmalat Sektörü, s: 40-45, İletişim Yayınları
- 4 Pappé,I. (2011) Ortadoğu'yu Anlamak, s: 345-350, NTV Yayınları
- 5 Reforming the society in 19th century, erişim kaynağı:  
<https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/19thcentury/overview/coalmines/>, erişim tarihi: 10 Eylül,2019
- 6 Scott,J. Gender: a Useful Category of Historical Analysis? 1986, s:1055-1057, s:1060, s:80
- 7 Wallerstein,I. (2009) Tarihsel Kapitalizm, s: 21-22, Metis Yayınları
- 8 Harris-Kessler,A. (2017) Gendering Labor History, s:140-143,University of Illionis Press
- 9 Quataert,D. (2017) Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908, s:81,81-82,83 İletişim Yayınları
- 10 Bentley&Ziegler, Tradition and Encounters, p: 841 AP Edition
- 11 Boyar,E. Yasaklar Üzerinden Kadın Tarihi Yazmak, erişim Kaynağı:<http://www.5Sharfliler.com/ebru-boyar-ile-roportaj-ii/> , erişim tarihi: 21 Mart 2019
- 12 Koç.,Y., (2009) İzmir İktisat Kongresi(1923) ve İşçiler, Egiad Yarın Dergisi, s:3-6
- 13 4857 sayılı İş Kanunu Mevzuatı
- 14 45 nolu ILO Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi

- 15 Davis, N. Z. (1975-6) Women's History in Transition: The European Case, Feminist Studies 3, s:90
- 16 Scott,J. (2013) Feminist Tarihin Peşinde, s:95-97 BGST Yayınları
- 17 Bates, T. R., April-June, 1975, Journal of the History of Ideas, Vol. 36, No. 2, University of Pennsylvania Press, p: 351
- 18 Steans, J. , Pettiford L., Diez T., Anis I., 2010, An Introduction to International Relations Theory, s: 112-114, s:120-122
- 19 Kareithi, P., Hegemonic masculinity in media contents, erişim kaynağı:  
[http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/publications/gamag\\_research\\_agenda\\_kareithi.pdf](http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/publications/gamag_research_agenda_kareithi.pdf), p: 26-29, erişim tarihi 19 Eylül 2019
- 20 Donovan, J. Feminist Teori, 2015, p: 133-140
- 21 Mackinnon, C., Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, 2015, s: 32-40, 57- 65, 247-253
- 22 Uygur, G., Toplumsal Cinsiyet ve Adalet, Hukuk Adaletsizdir, p: 123-126
- 23 Erişim kaynağı <https://plato.stanford.edu/entries/affirmative-action/>, erişim tarihi:12 Ağustos 2019
- 24 Young,E. J. (2018) Hayatı Yeniden Keşfedin, s:65-70, Psikonet Yayınları
- 25 L. Berg, B., Lune, H. (2019), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, s: 203-208, Pearson Yayınevi
- 26 Atkinson, R., Flint, J. Accessing Hidden and Hard-to-Reach Populations: Snowball Research Strategies, Social Research Update, Issue:33, 2001, University of Surrey.
- 27 Erişim kaynağı: <http://www.milliyet.com.tr/gundem/zonguldak-gercegi-olunce-ocak-sahibi-oluyorlar-1804496> Erişim tarihi: 15 Ağustos 2019

- 28 Erişim kaynağı: <http://www.hurriyet.com.tr/video/olumle-burun-buruna-boyle-calisiyorlar-36074073> , Erişim tarihi: 15 Ağustos 2019
- 29 Erişim kaynağı: [http://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv\\_31009/iste-aci-gercek-iste-mecburiyet-kacak-maden-ocaginda-3-cocuklu-bir-anne/](http://www.pusulagazetesi.com.tr/arsiv_31009/iste-aci-gercek-iste-mecburiyet-kacak-maden-ocaginda-3-cocuklu-bir-anne/), erişim tarihi: 15 Ağustos 2019
- 30 Kandiyoti,D. (2015) Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. s:49-53, Metis Yayınları
- 31 Toksöz,G. (2012) Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, s: 106-107
- 32 Hartmann,H.(1976) Women and the Work Place, s:137-140



## ÖZET

Madenci ve kadın kelimeleri pek yan yana gelmez. Araştırmamla birlikte aslında uzun zamandır var olan fakat görünmez olan bu ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışarak, sektörde çalışan kadınların deneyimlerini öğrenmeye ve görünür kılmaya çalıştım. Araştırma, madenci kadınların Türkiye'deki tarihsel geçmişlerini emek tarihi üzerinden ortaya çıkarmanın yanında, sektörde çalışan kadınların, erkek baskın bir sektörde kadın olarak neler deneyimlediklerini ortaya çıkarmak için yapılmıştır. Patriarkal-kapitalist sermaye yapısının, kadın emeğine olan yaklaşımı, sektördeki kadınların deneyimleri incelenerek, madencilik sektörünün ve ülkedeki düzenlemelerin eril yapıları analiz edilmiştir.

## **ABSTRACT**

Mining industry is generally perceived as an area in which women are not involved. On the contrary, I would like to make women visible in mining industry by learning and illuminating women experiences who have worked in the industry as worker and engineer. The research has also aimed to find the historical roots of miner women in Turkey as well as to discover what they have been experiencing. The patriarchal-capitalist capital structure's approach to women's labor is examined in terms of women's experiences through highlighting the masculine structures of the mining sector and the legal regulations in the country.